

DCAF

a centre for security,
development and
the rule of law

ЦЕНТР РАЗУМКОВА

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

МОНІТОРИНГ ВИКЛИКІВ УРЯДУВАННЮ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ ЧЕТВЕРТОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
“УРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ:
РОЛЬ ЗМІ”
5-6 ЖОВТНЯ 2016р., Київ, Україна

КИЇВ-2017

4

КОНФЕРЕНЦІЯ

Редактори:

Філіпп Флурі, Олексій Мельник

Літературні редактори:

Річард Штайн, Алла Чернова

Дизайн і макет: Олександр Шаптала, Тетяна Овсяник

У цьому виданні опубліковані результати Четвертої міжнародної конференції “Урядування в секторі безпеки і оборони: роль ЗМІ”. Конференція була присвячена обговоренню поточних викликів для урядування у секторі безпеки України з акцентом на ролі ЗМІ у процесах демократичного нагляду над сектором безпеки і оборони.

У виданні презентуються виступи доповідачів на сесійних засіданнях і підсумки обговорень у робочих групах.

Оцінки, висновки і пропозиції, висловлені учасниками Конференції, не обов’язково збігаються з офіційними позиціями Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF), Центру Разумкова та Уряду Королівства Нідерландів.

Публікація здійснена в рамках проекту “Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України”, що реалізується DCAF спільно з Центром Разумкова та за фінансової підтримки Королівства Нідерландів.

З М І С Т

I. ВСТУП	4
II. ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗМІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ТА УРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ <i>Основні тези та підсумки</i>	5
III. ВСТУПНІ СЛОВА <i>Філіпп ФЛУРІ</i>	11
IV. СЕСІЯ I. УРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: НАГЛЯД ЗМІ ТА РАМКИ СПІВПРАЦІ	13
РОЛЬ ПАРЛАМЕНТУ У СПРИЯННІ СПІВПРАЦІ МІЖ ЗМІ ТА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ <i>Сергій ВИСОЦЬКИЙ</i>	14
ВІДНОСИНИ ЗМІ ТА ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ <i>Вільєн ПІДГОРНИЙ</i>	16
РОЛЬ ЗМІ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ ВРЯДУВАННІ ТА НАГЛЯДІ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ <i>Аліна ФРОЛОВА</i>	19
V. СЕСІЯ II. РОЛЬ І МІСЦЕ ЗМІ У НАГЛЯДІ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ: УСПІХИ ТА ПРОБЛЕМИ	23
ДІЯЛЬНІСТЬ ЗМІ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ <i>Володимир ПОЛЕВИЙ</i>	24
ВИМОГИ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ І СВОБОДА ПРЕСИ <i>Вадим СКІБІЦЬКИЙ</i>	27
СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОЛІВ В УПРАВЛІННІ СЕКТОРОМ ОБОРОНИ <i>Олександр КЛУБАНЬ</i>	29
VI. РОБОЧА ГРУПА I. МЕДІА В СИСТЕМІ НАГЛЯДУ НАД СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ: УСПІХИ ТА ПРОБЛЕМИ	34
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗМІ З СИЛОВИМИ СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ ДИНАМІКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ АГРЕСОРУ. ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНО-МЕСІАНСЬКИХ АГРЕСІЙ <i>Валерій КОРОЛЬ</i>	35
ЧИ МОЖНА ГРАТИ В ДЕМОКРАТІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ? <i>Йоріс ван БЛАДЕЛЬ</i>	38
ЗМІ НЕ МОЖЛИВО КОНТРОЛЮВАТИ, АЛЕ З НИМИ МОЖНА ДУЖЕ ДОБРЕ СПІВПРАЦЮВАТИ <i>Сергій КАРАЗІЙ</i>	41
ГОЛОВНІ ТЕЗИ УЧАСНИКІВ ДИСКУСІЇ	43
VII. РОБОЧА ГРУПА II. НАГЛЯД У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ, РОЗВИТОК ПАРТНЕРСТВА НА ЗАСАДАХ СПІЛЬНИХ ПРАВИЛ І ВЗАЄМНИХ ІНТЕРЕСІВ: КРАЩІ МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ	46
ГОЛОВНІ ТЕЗИ УЧАСНИКІВ ДИСКУСІЇ	47

ВСТУП

Проект “Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України” реалізується Женевським центром демократичного контролю над збройними силами (DCAF) спільно з Центром Разумкова за фінансової підтримки Королівства Нідерландів. Завдяки зазначеному Проекту стала можливою ця публікація, покликана підвищити обізнаність суспільства та сприяти обговоренню та впровадженню кращих практик демократичного нагляду в секторі безпеки України.

Метою Проекту є сприяння широкому обговоренню та доступу до українського й міжнародного досвіду безпекового урядування через висвітлення в ЗМІ публічних заходів, надання інформації українською та англійською мовами у формі друкованих видань і на спеціальному веб-сайті “Україна: демократичне урядування у секторі безпеки” www.ukrainesecuritysector.com. Однією з головних переваг зазначеного веб-сайту є те, що він створений як єдине вікно доступу до інформації (міжнародні документи, національне законодавство, кращі практики, перебіг реформування тощо), яка раніше була розпорошена по десяткам ресурсів.

Для забезпечення зворотного зв'язку в рамках Проекту були проведені два загальнонаціональних опитування з метою вивчення громадської думки стосовно національної та особистої безпеки, а також рівня інформованості громадян з питань демократичного урядування сектором безпеки.

В усталених демократичних країнах вільні та незалежні ЗМІ відіграють важливу роль у системі цивільного демократичного контролю за сектором безпеки та забезпечують канал зв'язку між владою і суспільством. Зв'язок між інститутами сектору безпеки та представниками ЗМІ є також важливим фундаментом для забезпечення й захисту прав і свобод людини.

Четверта міжнародна конференція “Урядування в секторі безпеки і оборони: роль ЗМІ”, результати якої пропонуються у цьому виданні, була присвячена обговоренню поточних викликів для врядування в секторі безпеки України з акцентом на ролі ЗМІ у процесах демократичного нагляду над сектором безпеки і оборони.

*Д-р Філіпп Флурі,
директор відділу Східної Європи,
Південного Кавказу та
Центральної Азії, DCAF*

*Олексій Мельник,
співдиректор програм зовнішньої
політики та міжнародної безпеки,
Центр Разумкова*

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗМІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ТА УРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ

ОСНОВНІ ТЕЗИ ТА ПІДСУМКИ

Завдяки співпраці в підтримці реформування сектору безпеки в Україні між DCAF (Женевським центром демократичного контролю над збройними силами), Центром Разумкова та Міністерством закордонних справ Нідерландів, у Києві пройшли дводенні дискусії за круглим столом та секційні засідання. Ключовою темою дебатів були відносини між ЗМІ та сектором безпеки. Нижче узагальнено корисну інформацію та основні тези з тим, щоб допомогти розвитку плідних відносин між сектором безпеки та ЗМІ з метою поширення миру та демократії.

Унікальність цієї Конференції в тому, що журналісти були запрошені на неї в якості активних учасників, а не репортерів. Діалог був багатовимірним, багаторівневим і торкався питань національної та міжнародної безпеки, адже він стосується гібридної інформаційної війни, зокрема, в Україні.

У зрілих демократичних державах сформовані канали зв'язку між гілками влади (виконавчою, законодавчою, судовою) та медіа. Зв'язок між інститутами сектору безпеки та представниками ЗМІ є важливим фундаментом для забезпечення й захисту прав і свобод людини. Досягнення свободи та миру вимагає професійної співпраці та контролю між сектором безпеки та ЗМІ; як зазначив один з поважних промовців: “Важливо зібрати всіх учасників реформування сектору безпеки разом і вислухати їх; груповий егоцентризм і кланове мислення не допоможуть”.

Слово “правда” згадувалося найчастіше, поряд з “довірою”. “Правда” та “довіра” мають першочергове значення, оскільки вони є основою ефективних міжгалузевих, внутрішніх і міжнародних стратегічних зв'язків і співпраці. Коли йшлося про нинішні відносини між сектором безпеки та ЗМІ в Україні, один з учасників – представник сектору безпеки зауважив: “Рівень довіри проявляється у результатах”. Хоча результати цієї співпраці ще належить побачити, наведена нижче інформація та коментарі дискусії можуть слугувати важливими елементами фундаменту демократичного майбутнього України.

Під час глобальної “гібридної війни” (яка вражає довіру, заперечуючи значення/поняття правди) найважчий тягар комунікації лягає на комунікаторів, зокрема, професійних журналістів ЗМІ, та на меседжі, що надходять від тих, хто захищає національну безпеку. У цьому випадку довіру між ЗМІ, сектором безпеки та громадськістю можна побудувати, повідомляючи про факти, описуючи реалії.

Довіру між представниками держави та професійними журналістами треба розвивати й плекати. Для цього необхідно визначити, розуміти й поважати межі.

Як зазначив у своєму виступі один з гостей: “Це означає називати речі своїми іменами: журналіста – журналістом, прес-секретаря – прес-секретарем, агента – агентом, божевільного – божевільним”.

Репортаж на основі фактів – головний інструмент та обов’язок професійного журналіста. Журналістика не повинна бути політизованою навіть під час війни, а необхідний баланс можна забезпечити об’єктивною подачею матеріалу в контексті подій.

Нестиковки між невідчужуваним правом держави захищатися від загроз національній безпеці внаслідок цілеспрямованої інформаційної війни та свободою преси, правом вираження і доступом до інформації також були в центрі уваги цієї, іноді, теоретично-пізнавальної дискусії. Були визнані потреби в розробці необхідних законів, настанов і засадничих принципів, створенні необхідних спроможностей для вільних ЗМІ, формування чітких дефініцій і обмежень.

Ефективне стратегічне інформування з боку сектору безпеки залежить від (а) визначення поставленої мети; (б) вміння сформулювати дієвий меседж для досягнення визначеної мети, і (в) того, яку інформацію можна і треба надавати ЗМІ чи оприлюднювати. Системи стратегічної комунікації в Україні не було до 2014р. Як наслідок, кожне відомство говорить своєю мовою, немає належної координації інформаційної політики. В сьгоднішніх умовах украї необхідно розвивати міжвідомчі механізми поширення та обміну інформації.

Оборона в інформаційній війні вимагає чітко визначених термінів, норм і кодексів поведінки. З’ясування фактів і вироблення спільної термінології сприятиме організації ефективної співпраці, незважаючи на природні розбіжності між засобами масової інформації (актуальність, відкритість, рейтинги, боротьба за читацьку чи глядацьку аудиторію) та оборонним сектором (вимоги секретності, однозначне світосприйняття, підпорядкування, субординація та зарегульованість). Для пом’якшення проблем, зумовлених відмінностями між ЗМІ та сектором безпеки, також було запропоновано, щоб силові міністерства від самого початку навчали персонал важливості стратегічної комунікації та відносять до ЗМІ.

В Україні соціальний контракт залишається нереалізованим. Суспільство відчуває розчарування діяльністю силових структур, виконавчої та законодавчої влад, з одного боку, та ЗМІ, що належать олігархам і використовуються ними у власних стратегічних цілях, з іншого. Розвиток професійної та незалежної журналістики є рецептом відновлення довіри не лише до самих ЗМІ, але й засобом “пом’якшення” недовіри до влади.

Взаєморозуміння, довіру та співпрацю між сектором безпеки та ЗМІ можна покращити завдяки створенню єдиної професійної асоціації журналістів. Ця пропозиція була озвучена в кількох виступах. Один з народних депутатів відверто зазначив, що важко щось сказати про реальну роль Парламенту у взаєминах держави зі ЗМІ. Однією з причин, – на його думку, – є “відсутність чіткого запиту з боку суспільства”. Ще один доповідач – спеціаліст з питань стратегічних комунікацій – зауважив, що створення потужних журналістських

об'єднань слугуватиме платформою для підвищення етичних стандартів, захисту їх прав і розвитку справді професійної журналістики.

Професійних журналістів, асоціації та групи треба формувати та навчати. Має бути ініціатива та запит з боку самих журналістів. До присутніх у залі представників ЗМІ неодноразово лунали звернення від інших учасників, що мали за мету заохочення до об'єднання та професійного навчання як шляху до розвитку співпраці з сектором безпеки.

Відсутність професійної спілки ЗМІ та брак співпраці ускладнюють ухвалення та виконання законодавства, що підтримує і захищає права й свободи ЗМІ, а дезінформація і *непрозорість урядових структур* заважають розвитку чіткої стратегічної комунікації, особливо в секторі безпеки. Розробка меморандуму про взаєморозуміння або кодексу поведінки між сектором безпеки та ЗМІ, на думку багатьох учасників, допомогла б перетворити їх відносини на справжнє професійне партнерство.

Розробляючи засади співпраці та настанови, слід приділяти більше уваги існуючим національним і міжнародним правовим нормам. До них належать: Загальна декларація прав людини 1948р. (особливо статті 10 і 19), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. (особливо ст.10), Мюнхенська (європейська) декларація прав та обов'язків журналістів (Мюнхенська хартія) 1971р. та Софійська декларація щодо ЗМІ та плюралізму преси 1997р. Британська “Зелена книга” – настанова з роботи МО Великої Британії зі ЗМІ – може служити орієнтиром для розробки подібного документа в Україні.

Стара пострадянська авторитарна культура урядових органів, закрита й непрозора, консервує ієрархічний підхід до комунікації в Україні. Урядовцям досі не вистачає повноважень виступати й давати коментарі для ЗМІ. Багато хто з поважних держслужбовців остерігається давати коментарі для преси за відсутності дозволу профільного міністра. Цю проблему комунікаційної ієрархії можна було б пом'якшити, заохочуючи прозорість і зв'язок між чиновниками та підлеглими організаціями й працівниками. Активний розвиток соціальних мереж до певної міри покращив ситуацію у сфері комунікації – урядовці починають розуміти, що зв'язок із засобами масової інформації є частиною їх роботи.

З іншого боку, соцмережі також використовуються противником як інструмент інформаційної війни. Було запропоновано розглянути доцільність і можливості блокування облікових записів, що розпалюють ненависть і недовіру (за участі чи без участі таких операторів соцмереж, як *Twitter* і *Facebook*).

Україні складно захищати свій інформаційний простір як на окупованих територіях, так і за їх межами. Ці проблеми тісно, якщо не напругу, пов'язані з доступом і технічними питаннями розподілу радіочастот і будівництва радіо-веж. Викликає занепокоєння також сприйняття західними демократіями заходів України із захисту свого інформаційного простору як запровадження цензури та порушення демократичних цінностей та принципів.

Доступ до частот обмежують як технічні проблеми, так і бюрократія. Тому забезпечення й доступ до інформації для громадян у зоні конфлікту та у прифронтових районах залишаються обмеженими. Значна частина відповідальності за це лежить на Національній раді з питань телебачення і радіомовлення. Зокрема, наводили приклад стратегічно важливої території Маріуполя, де не виділили радіочастоту для ФМ-радіо Міноборони. Ще 10 міст зверталися для організації мовлення армійського радіо, але їм формально відмовили через відсутність вільних частот.

Цензуру та самоцензуру обговорювали у зв'язку з напруженістю, що може виникати між сектором безпеки та засобами масової інформації, особливо під час висвітлення перебігу бойових дій і конфліктних ситуацій.

За самоцензуру виступали багато учасників, які підкреслювали, що професійні журналісти знають, яку інформацію слід зберігати в таємниці й коли її оприлюднювати. Хоча такого рівня професійності можна досягти шляхом підготовки, зміцнення співпраці (зв'язку) між представниками ЗМІ та службами безпеки (про що йтиметься нижче), ризик самоцензури з мотивів страху, назвали серйозною проблемою, особливо з огляду на "вказівки" та вбивство журналіста П.Шеремета.

Як і у випадку цензури та самоцензури, існує тонка межа між інформуванням і зрадою. "Якщо діяти відповідально, журналісти не повинні притягуватися до суду за розголошення інформації, яку вони не повинні були мати й поширювати". Зазначалося також, що в Україні журналістам бракує незалежності, критичного мислення та вміння перевіряти факти. Важливе значення для цього має розвиток журналістських організацій і розробка норм поведінки.

З огляду на тонку межу між правами й свободами ЗМІ та розпалюванням ненависті й підбуренням до військових злочинів, необхідно виробити чітке розуміння ролі ЗМІ у демократичних державах (або які прагнуть демократії), де відбувається насильницький конфлікт. Також є потреба виробити базу для аналізу пропаганди, особливо пропаганди проти національної безпеки, що сіє розбрат і ненависть. У зв'язку з цим потрібна методологічна система аналізу, яка покаже, що пропаганда системно та масштабно підриває національну безпеку держави, а тому потребує застосування цензури, яка в іншому випадку може розглядатись як обмеження згаданих демократичних прав і свобод.

Робота в умовах недостатньої прозорості і слабкості верховенства права призводить до відсутності довіри й співпраці, особливо для професійних журналістів, які працюють (чи бажають працювати) на неконтрольованій Урядом території. Поширення інформації та співпрацю можна дещо покращити, забезпечуючи кращий доступ для журналістів з неконтрольованої території. Збройні Сили та відомства сектору безпеки мають виробляти власний контент, вартий довіри, поширювати відео- та фотоматеріали.

Україна має виробити скоординовану систему інформування про війну на Сході та про Мінські угоди. Брак координації, інформування та роз'яснень з

боку урядових відомств призводить до поганого розуміння ситуації в Україні та за кордоном. Наводився приклад, коли Посольство Швеції на запит інформації про Мінські переговори отримало менше інформації від українського Уряду, ніж від урядів Німеччини та Франції.

Власне термін “Антитерористична операція” (АТО) створює перешкоду для ефективної комунікації як на національному, так і на міжнародному рівні. Адекватність цього терміну важко пояснити міжнародній аудиторії, він спричиняє недовіру, плутанину й брак цікавості.

Є потреба в системному аналізі та моніторингу подій у зоні конфлікту, заходів з попередження конфлікту та формування дієвих меседжів для внутрішньої та зовнішньої аудиторії. Брак ясності, співпраці та розуміння збільшує недовіру та нестабільність між прес-службами сектору безпеки, ЗМІ та громадянами.

Довіру можна зміцнити завдяки цілеспрямованому навчанню представників сектору безпеки та ЗМІ. Потреба навчання означає не лише формування (виховання) професіоналів. Вона стосується і навчання обміну інформацією. Зустрічі (у відкритому та закритому режимах) між представниками сектору безпеки та засобами масової інформації допомагають виробити спільний погляд і розуміння мети. Наводили позитивні приклади таких зустрічей журналістів з экс-головою Служби безпеки України (СБУ) під час звільнення Слов'янська та Краматорська.

Були пропозиції включити стратегічну комунікацію до програм навчання академії силових структур і цивільних університетів. Політичний аналіз і стратегічна комунікація мають стати професійними завдяки навчанню і наведенню наочних прикладів того, як працюють ЗМІ в цілях забезпечення демократичного нагляду, що таке прозорість і як працюють установи без корупції.

Оскільки Україна перебуває не передньому краї “гібридної інформаційної війни” Росії, попри конфлікт і структурні недоліки, українські експерти можуть навчати та співпрацювати з іншими демократичними державами в розробці систем аналізу та розуміння того, як цей елемент “гібридної війни” загрожує національній безпеці. Як справедливо зазначив один з учасників, “українці стали фахівцями з російської “гібридної війни”, особливо інформаційної війни”.

Висновки та рекомендації дискусій Конференції

З великого обсягу висновків і рекомендацій учасників, слід виокремити наступні:

1) розвиток стратегічних комунікацій між сектором безпеки та ЗМІ повинен бути багаторівневим, зокрема:

- (а) між громадянами, які живуть на контрольованій і неконтрольованій Урядом територіях;
- (б) між суспільством і владою;
- (в) між українськими журналістами та іноземними колегами, зарубіжними ЗМІ та іноземними урядовими установами;

2) спільна робота представників сектору безпеки та ЗМІ над кодексом поведінки сприятиме узгодженню позицій сторін стосовно прозорості та підзвітності;

3) потрібна нормативна база для виявлення та аналізу джерел інформаційних загроз національній безпеці, що опирається на чіткі методології та критерії оцінки. Це допоможе здійснювати захист інформаційного простору держави з дотриманням демократичних цінностей і принципів. Йдеться про невід'ємне право держави на захист від загроз національній безпеці в інформаційній війні, з одного боку, та свободу слова, засобів масової інформації і право на інформацію, з іншого;

4) необхідно розробити кодекс поведінки для ЗМІ, що регламентує норми та стандарти їх діяльності в демократичній державі під час збройного конфлікту;

5) розробка кодексу поведінки та нормативно-правової бази повинна враховувати вимоги національного та міжнародного права, в т.ч. Декларацію прав людини, Європейську конвенцію, Софійську конвенцію та Мюнхенську хартію;

6) актуальність проблеми низького рівня довіри до прес-секретарів і речників державних установ може бути частково вирішена шляхом їх навчання, а також більш активного залучення до інформаційної роботи командирів і начальників, які мають чітке розуміння ситуації, що цікавить журналістів і суспільство;

7) в умовах “гібридної війни” виникають особливі вимоги до термінології, яка має бути дуже чіткою, зрозумілою та узгодженою;

8) професійні журналісти, які не є офіційними представниками держави чи відомчими прес-секретарями, повинні мати право і можливість доступу та роботи на контрольованих і непідконтрольних територіях, без вимагання від них зобов'язання “працювати на державу”, чи обов'язкового прикріплення їх до військових частин (*embedded journalism*);

9) потрібні регулярні спеціальні навчальні та інформаційні зустрічі між державними органами та представниками ЗМІ. Брифінги (в т.ч. закриті) зі стратегії, тактики та поточної ситуації необхідні для побудови довіри між державними органами та ЗМІ;

10) з метою більш широкого усвідомлення важливості ролі журналістики як інструменту інформування громадян, потрібно запровадити тему стратегічних комунікацій до навчальних програм вищих навчальних заходів;

11) соцмережі потребують моніторингу, і в разі виявлення акаунтів, що несуть загрозу національній безпеці держави, слід розглядати необхідність і можливості їх блокування у співпраці з найбільш відомими операторами (*Facebook, Twitter* тощо).

ВСТУПНІ СЛОВА

Філіпп Флурі, директор відділу Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії, DCAF

Сьогодні ми маємо намір зосередитися на обговоренні ролі ЗМІ у нагляді за реформуванням сектору безпеки. Розподіл ролей між ЗМІ та відомствами безпеки і оборони в Україні має важливе значення в умовах тих викликів, що стоять перед керівництвом сфери безпеки України. Ми спробуємо знайти спільні підходи та відмінності в завданнях і пріоритетах ЗМІ та сектору безпеки.

Варто нагадати про базові речі, що стосуються ролі ЗМІ в нагляді за сектором безпеки в демократичних країнах. У демократичних країнах ЗМІ покликані бути ключовим елементом і відігравати важливу роль, формуючи суспільний дискурс у політиці та, впливаючи на ухвалення рішень. Де ще можуть громадяни - виборці - платники податків почути, як мають функціонувати їх інститути? Громадськість має знати, що таке демократичний нагляд, що таке прозорість, як працюють інститути в некорумпованому середовищі. Де ще вони можуть почути про це чи навчитися цьому, якщо не від них? ЗМІ – це інструмент інформування та освіти громадськості – не лише інформування, але й освіти, пояснення того, що відбувається у контексті передового досвіду. Тож не дивно, що відносини між ЗМІ та політиками часто є складними.

Ніхто не любить критику, ніхто не любить публічну критику, ніхто не любить, коли йому кажуть, що він не розуміє, про що йдеться. Це теж роль ЗМІ і вони мають покладатися на надану їм офіційну інформацію. Це одна з причин потреби в політиці стратегічної комунікації; політики не лише на папері, а такої політики стратегічної комунікації, яка реально працює і реалізується професійно. Але цього не досить, необхідно мати закон та (або) стратегію. Для цього треба мати професіоналів і забезпечувати зв'язок між різними міністерствами та відомствами; між виконавчою, законодавчою та судовою владою. Це робить стратегічну комунікацію дієвою.

Стратегічна комунікація не виникає сама по собі. Її треба планувати, уможливити в законах і стратегіях, її треба впроваджувати на практиці. В іншому разі, якщо просто чекати (як землероб чекає дощу), то її не буде, вона може на з'являтися роками. Над цим потрібно працювати. Треба готувати професіоналів, створювати їм умови, давати повноваження. Треба визначати канали зв'язку. Це як зі свободою: свободу ніколи не дають – її завжди виборюють. Отже, вам потрібно це організувати, влада має організувати політику стратегічної комунікації, але ЗМІ мають вимагати цього.

Робота ЗМІ в умовах кризи ускладнена, оскільки те, що вам потрібно, не завжди дають – треба брати самим. Особливо це стосується відносин із сектором безпеки. В секторі безпеки традиційно панує секретність. Це сектор,

де надання інформації завжди було проблемним, *навіть усередині силових відомств*. Щоб забезпечити стратегічну комунікацію, професіоналів треба готувати, створювати умови для доступу та обміну інформацією.

Важливо знати, яку інформацію можна надавати ЗМІ і що вони можуть оприлюднювати. Радянського Союзу більше немає. Немає й “щасливих” пострадянських років. Якщо ми будемо нове суспільство і нове життя, то треба розуміти, яку інформацію можна оприлюднювати. Якщо журналісти – професіонали і знають, що можна повідомляти, вони не опиняться в суді за розголошення інформації, яку вони не повинні були розголошувати чи навіть мати.

У цьому сенсі хотів би згадати про недавно створений сайт нашого Проекту про реформування сектору безпеки. Це зроблено, щоб забезпечити прозорість і донести міжнародний досвід та отримані уроки до кожного. Треба фіксувати український досвід і знати кращі напрацювання. У минулому проблемою була завелика кількість сайтів. На цьому новоствореному веб-сайті багато учасників зібрано в одному “вікні”. Тут можна дізнатися про чинне законодавство, важливі моменти, успішний і невдалий досвід.

Новий сайт покращив рівень доступу до інформації, законодавства та передового досвіду. Ним може користуватись як широка громадськість, так і фахівці. Про цінність цього сайту опосередковано свідчить той факт, що за перші два тижні було зафіксовано 260 хакерських нападів. Кращі практики та рекомендації доступні для перегляду і не зникнуть, що б не трапилось.

Отже, сьогодні нам треба розглянути характер взаємин між головними гарантами безпеки – не лише співпрацю з владою, але й перешкоди. Ця робота – коли йдеться про репортажі про сектор безпеки та інформування громадськості безпеки – не відбувається “у вакуумі”. Роль ЗМІ регулює Софійська декларація 1997р., де знайшов своє відображення досвід, отриманий в 1990-х роках (падіння Радянського Союзу, події на Балканах).

Добре відомо, що в буремні часи ЗМІ можуть бути інструментом у руках тоталітаризму, але можуть мати й позитивний вплив. Наприкінці холодної війни ЗМІ заповнили вакуум інформаційної політики – не в усіх, але в багатьох країнах, що зараз є демократичними. ЗМІ можуть бути каталізатором позитивних суспільних змін – питаючи з влади, оприлюднюючи інформацію, практично вводячи її в національний контекст. Ось чому важливе навчання журналістиці.

ЗМІ також можуть бути посередником – виправляючи невірні уявлення, наприклад, міфи про наміри міжнародних організацій. ЗМІ можуть допомогти в освіті суспільства, виправленні неправильних уявлень, сприянні кращому розумінню ситуації.

СЕСІЯ I. УРЯДУВАННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: НАГЛЯД ЗМІ ТА РАМКИ СПІВПРАЦІ

Під час першої сесії були обговорені наступні питання: наглядова роль ЗМІ у секторі безпеки; стан відносин між ЗМІ та силовими структурами в Україні за поточних викликів урядуванню в цій сфері; визначення спільних підходів і розбіжностей у поглядах стосовно цілей та інтересів зацікавлених сторін.

Модератор: Філіпп ФЛУРІ, керівник відділу Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії, DCAF

Доповідачі:

- Сергій ВИСОЦЬКИЙ, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики
- Вільєн ПІДГОРНИЙ, радник Адміністрації Президента України зі стратегічних комунікацій в силовому блоці
- Аліна ФРОЛОВА, радник Міністерства інформаційної політики України

РОЛЬ ПАРЛАМЕНТУ У СПРИЯННІ СПІВПРАЦІ МІЖ ЗМІ ТА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сергій ВИСОЦЬКИЙ, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики

Парламент – це фактично орган, який представляє народ, відбиває його інтереси та запит. Класична політологія каже, що це орган, де відбувається узгодження та пошук компромісу інтересів різних груп населення, прошарків, еліт тощо.

Для того, щоб отримати цілісну політику у сфері безпеки, треба мати цілісний запит або консенсус у суспільстві стосовно ситуації, з якою ми зіткнулися – ситуації війни, зовнішньої агресії. Соціологічні опитування можуть підтвердити, що у нас є частина населення, які вважають, що війни та російської агресії немає; є частина населення, які досі “живуть” у Радянському Союзі; є частина еліти, готова фактично здаватися агресору.

Історія всіх воєн доводить, що ЗМІ завжди ставилися під жорсткий, іноді повний контроль держави в цей період – у ситуації, коли є загроза суверенітету та існуванню самої держави та народу. Як історичний приклад – Велика Британія. Сучасний приклад – воєнна цензура в Ізраїлі, де є повний консенсус у суспільстві та розуміння, що якщо держава не буде контролювати сегменти національної безпеки і оборони, модерувати новини у ЗМІ, то ракета впаде на вашу голову. Кожен ізраїльтянин це розуміє. Ізраїльська політична дискусія і конкуренція теж існують, але є сегмент, що стосується елементарної безпеки кожного громадянина країни, стосовно якого досягнутий повний консенсус. Це також сприйняття самими журналістами, які погоджують з Генеральним штабом свої статті чи інформацію, отриману з джерел у секторі безпеки.

Вважаю, Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики багато зробив, щоб лібералізувати сферу ЗМІ. Ми “провели” Закон “Про Суспільне телебачення і радіомовлення України”. Ми багато робимо, щоб виставити бар’єри російській медіа-агресії, агресії російського контенту. Але можу також навести приклад, коли інтерв’ю на одному телеканалі з т.зв. бійцем (який не був експертом, а був просто у військовій формі) фактично зірвало зовнішньоекономічний контракт України. Я не впевнений, що українські журналісти – автори цього сюжету розуміли, що вони роблять. Можливо, вони виконували свій громадянський обов’язок, а фактично, це була зовнішньополітична операція Росії. В українській журналістиці немає розуміння, що це надто тендітні, специфічні сфери, коли треба свою журналістську позицію звіряти з державними органами національної безпеки і оборони, що є цілком природнім для інших країн.

Перед тим, як говорити, що Міністерство інформаційної політики та Парламент можуть зробити для узгодження інтересів ЗМІ та державних органів на законодавчому рівні, нам треба досягнути консенсусу в суспільстві, у ЗМІ. Потрібна відповідальність, якої зараз бракує і в українському суспільстві, і в журналістській спільноті.

Потрібне розуміння загроз, які стоять перед державою, розуміння, що агресивні ворожі сили використовуватимуть тебе, “зливаючи” компромат, фейки, щоб значно погіршити зовнішньополітичну ситуацію. Треба бути відповідальними, а вже потім долучиться Парламент. У журналістській спільноті повинно бути розуміння, що все треба узгоджувати, врегульовувати, а потім законодавчо закріплювати. Ми мусимо розуміти, який закон захищає наших військовослужбовців, наш оборонний сектор від безвідповідальності журналістів, а який – захищає наших журналістів від волонтаризму чиновників, в т.ч. з сектору безпеки і оборони, від корумпованих офіцерів тощо.

ВІДНОСИНИ ЗМІ ТА ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Вільєн ПІДГОРНИЙ, радник Адміністрації Президента України зі стратегічних комунікацій в силовому блоці

Я буду говорити про взаємодію між ЗМІ та сектором безпеки і оборони. На сьогоднішній день у нас є два контрагенти – ЗМІ та держава. Замість “відомств, міністерств, сектору безпеки і оборони” я вживатиму термін “держава”, тому що це – державні інституції. Ми розглянемо, що в нас є спільного, які розбіжності та які шляхи для того, щоб наша робота давала кращі результати.

Що нас об’єднує? У нас є спільні цінності, ми виступаємо за свободу слова, яка гарантується Конституцією і, оскільки немає воєнного стану, особливо не обмежується. Ми дійсно зацікавлені в правді. Правдивість ЗМІ підвищує довіру суспільства. Ми зацікавлені у правдивому висвітленні подій на Сході України. Це, своєю чергою, дозволяє боротися з російською пропагандою та брехнею. Українська держава та ЗМІ зацікавлені в успіху України. Думаю, є багато лояльних і дружніх Україні ЗМІ за кордоном, які поділяють цю точку зору.

Тепер про розбіжності. Держава і ЗМІ у воєнній галузі мають різні інтереси. ЗМІ зацікавлені в підвищенні рейтингу, підвищенні популярності серед читачів, а держава плекає національні інтереси, має піклуватися про воєнну таємницю. Існують ситуації, коли неможливо все показати ЗМІ. Через ці моменти і виникають тертя. Оскільки йдуть бойові дії, журналістів продовжує цікавити передрова. Вони їдуть туди, спілкуються з військовослужбовцями, описують всю правду життя: питають, як вони живуть, у що вони вдягнені. Це зрозуміло, адже журналісти хочуть розказати українському та закордонному суспільству про “війну без купюр”. І силовий блок це цілком розуміє. Але існують й інші мотиви. Це може бути і підвищення рейтингу, і налаштування на співчуття, або навіть і нагнітання страху та істерики.

Хочу підкреслити, що свобода слова і ЗМІ є ключовим елементом демократичного суспільства. ЗМІ подають докладну інформацію, надають можливість висловитися всім сторонам, озвучують різні погляди, сприяють обговоренню різних тем в Україні та за кордоном. І головне – вони мають право і навіть повинні давати оцінку діям держави. Добра журналістика – чудовий канал комунікації в суспільстві, який може навчати, інформувати, здійснювати обмін інформацією між суспільством та його лідерами. Цим не треба нехтувати, це треба використовувати.

Журналісти не є соціологами чи істориками. Вони більше зацікавлені в деталях, ніж у загальній картині. Їх мета – знайти щось незвичайне, нетипове, тому що типове не привертає уваги суспільства та читачів. ЗМІ мусять давати “цікавинку”, роблячи з неї новину. Але дуже часто за деталями втрачається контекст. На це потрібно звертати увагу, більше брати інтерв’ю у різних сторін, подавати інформацію якомога правдивіше.

Стосовно напрямів нашої роботи. На сьогоднішній день майже в кожному силовому відомстві (МО, ГШ, Управління розвідки МО, Національна гвардія, МВС, СБУ) є перелік речників, які дають інтерв’ю, виходять на брифінги. Ми також допомагаємо з кризовим менеджментом, “гасінням пожеж”, або ж т.зв. ситуацій “зрада – перемога”. Ми також беремо участь у різних форматах взаємодії між державою та тими, хто займається комунікацією. Ми не є чиновниками та військовими, нам легше зрозуміти медійників, мислити їх цінностями. Це, своєю чергою, дозволяє нам правильно поінформувати журналіста, донести до чиновника думку про необхідність висвітлення певних подій чи участі в певних заходах.

Ми для себе визначили основні три проблеми.

Перша – брак координації інформаційної політики. Виникає відчуття, що в нас немає цілісної картини подій. Як приклад – представник шведського Посольства в Україні звернувся до нас і повідомив, що інформацію про перебіг Мінських переговорів він отримує більше з французького та німецького посольств, ніж від української сторони. Кожне відомство має своє бачення тієї чи іншої проблеми. Особливо це ускладнюється, коли в чомусь задіяні кілька відомств одразу. Крім того, кожне відомство говорить своєю мовою. Наприклад, у правоохоронних органів це мова юриспруденції, статті Кримінального кодексу. У військових – мова статутів, підручників спеціальних операцій. Це треба брати до уваги, щоб досконало висвітлити всю інформацію. Раніше спецслужби у нас нічого не говорили, зараз – говорять досить зрозумілою, нормальною мовою. І це вже прогрес.

Для того, щоб вирішити цю ситуацію треба розширювати горизонтальні зв’язки між відомствами, постійно проводити навчання кадрів, складати програмно-аналітичні документи. Дуже часто в силових структурах, щоб отримати якусь узгодження, треба дійти до самого високого начальства – а це забирає час. І ефективність падає.

У нас є соціологічні служби, науково-дослідні центри, і нам усім – і суспільству, і державі – дуже допомогло б, якби з’являлося більше матеріалів, які допомогли б краще зрозуміти нашу точку зору на Мінські угоди, хто є нашим ворогом, як має виглядати перемога України, чого Україна має досягти, розібратися у подіях на Сході для тієї аудиторії, яка “не в темі”.

Друга проблема – нерозуміння специфіки та колосальної різниці між закордонною та національною аудиторією. У нас є два постійні меседжі, які конкурують між собою – Україна має потужну армію, здатну захистити нас, і Україна – жертва. Інший приклад – використання слова “терорист” для західної

аудиторії. В їх реаліях це має зовсім інше значення. Навіть пояснення терміну “АТО” для західної аудиторії – проблема. Люди, не обізнані в цьому, які виїжджають за кордон у складі делегацій, не завжди можуть це пояснити. За кордоном люди не дуже цікавляться перебігом військових дій. Але неодноразово протягом останніх шести місяців ми отримуємо запити, що ж все таки робить Україна для того, щоб припинити цю війну. Національну аудиторію цікавлять повідомлення про перебіг бойових дій, а західну – що ми робимо, щоб цього не було.

Мілітаризм на Заході дуже багатьох лякає. Це відштовхує від нас західне суспільство. Яким чином можна вирішити цю проблему? Пропонується системний аналіз, моніторинг західного інформаційного простору. Це невеличка аналітична служба, яка зможе пояснювати “гарячу” тему, працюючи з іноземними журналістами, подаючи свою точку зору. Розробка специфічних технік словника – військова сфера, сектор оборони та безпеки – необхідна для того, щоб представники військового сектору та журналісти говорили однією мовою. Треба пояснювати, що ви маєте на увазі, правильно застосовуючи той чи інший термін. Також ніколи не завадать навчання та постійне спілкування з іноземними колегами.

Третя – це культура закритості державних установ, чиновників. Іноді люди просто не хочуть ділитись інформацією через надмірну централізацію органів влади. Багато рішень мають бути затверджені не на горизонтальному рівні, а самим вищим керівником. А якщо він у відраженні або його немає на місці? Або він “не в темі”? Дуже часто комунікатори уникають розказувати щось пресі саме через те, що відповідь не була узгоджена. Як ми пропонуємо це вирішити? Насамперед, це постійна робота з державними чиновниками і службами. На сьогоднішній день відбуваються еволюційні зміни – шляхом зміни політичного класу, появи нових людей з новим розумінням, з новими цінностями. Важко уявити собі 5-7 років тому начальника Генштабу в Україні, який би вів *Facebook* або сторінку у *Twitter*. А сьогодні в нас це є – і сторінки постійно оновлюються. Вже сьогодні досягнуто значного прогресу, тому що серед чиновників з’являється розуміння того, що робота з пресою є невід’ємною часткою їх роботи.

На що хотілося б звернути увагу представників сектору безпеки і оборони. Якщо журналіст просить ваш коментар, а ви не даєте, він все одно візьме цей коментар – але може статися, що у співробітника менш кваліфікованого. Тому не треба уникати можливості подати свою точку зору або точку зору свого відомства.

Треба стратегічно проаналізувати розбіжності між державою та ЗМІ. Це філософія. ЗМІ – це відкритість, ініціативність, оперативність. Стосовно сектору безпеки і оборони у воєнний час – це жорстка ієрархія, субординація, урегульованість. У нас різна філософія, але ми маємо співпрацювати для того, щоб краще інформувати суспільство. Збройним Силам необхідна підтримка суспільства. Вони отримують її через регулярне правдиве інформування суспільства про все, що в них відбувається. ЗМІ тут слугує медіатором. Тертя між оборонними відомствами та ЗМІ існують у багатьох країнах. Виходячи з нашої ситуації, коли на Сході країни йдуть бойові дії, ми повинні знаходити баланс, спільну мову, робити нашу роботу більш ефективною.

РОЛЬ ЗМІ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ ВРЯДУВАННІ ТА НАГЛЯДІ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

**Аліна ФРОЛОВА, радник Міністерства
інформаційної політики України**

Ми намагаємося розбудувати систему стратегічних комунікацій, яка б працювала на користь держави. Хочу поділитися власними спостереженнями, оскільки працюю в цій сфері вже 2,5 роки і бачу зміни, які відбуваються, і наявну проблематику.

Питання ЗМІ і впливу ЗМІ на сектор безпеки і оборони, на безпеку громадян і держави – більш комплексне, ніж просто взаємодія ЗМІ і силових відомств. Державні органи зараз тільки вибудовують культуру комунікації та відкритості. Але так склалося, що і ЗМІ не мали культури державного мислення і відповідальності. Державні органи і влада існували окремо від суспільства. ЗМІ працювали більше для суспільства, на суспільство і по-іншому підходили до висвітлення всіх проблем. Отже, для мене виявляється природним, що зараз і ЗМІ, і держава намагаються трансформуватися. Це ми бачимо і в тому, як стрімко падає довіра суспільства до ЗМІ.

Дуже часто ми говоримо, що ЗМІ є однією з гілок влади в країні, але мені здається, що в медіа немає розуміння, що вони влада. Як влада ви маєте впливати на суспільство і бути підзвітними та відповідальними. Зазвичай ЗМІ вимагають підзвітності від державної влади, але не готові сприймати такі вимоги стосовно себе. Не вбачаю в цьому трагедії, а лише можливість побудувати кращу модель.

Зарубіжним партнерам ми кажемо, що коли наша армія матиме належне озброєння, забезпечення – вона буде найкращою армією у світі, тому що ми маємо беззаперечний досвід бойових дій, якого не має жодна армія. Так само наші медіа можуть стати прикладом того, як у сучасному світі може бути вибудована система саморегуляції.

Два роки тому була повна безпорадність державних органів влади, яка, по суті, надала нам можливість “махновщини” в доброму її розумінні. Включився великий механізм саморегуляції громадянського суспільства, серед державних органів, ініціативних людей всередині них. Такий самий механізм запустився і в медіа. Ми бачили, як медіа відпрацьовували під час Майдану. Це було вражаюче. Мабуть, саме тоді суспільство зрозуміло вплив медіа та якими вони мають бути.

За останні роки це гостре відчуття спало. Ми знаходимося у стані війни, але людина не може відчувати постійно такі сильні емоції. Навіть професіонали не можуть підтримувати такий рівень, це не нормально, не має так бути. Втрата відчуття гостроти збереже психіку нашої нації, з одного боку, з іншого – знизилася видима актуальність у медійному просторі. Але актуальність залишається.

У нас немає якісних органів саморегуляції, якісних об’єднань журналістів, об’єднань, які б не тільки підвищували етичні стандарти, але й захищали журналістів під час редакційних суперечок у медіа, де вони працюють. У нас мало прикладів професійних журналістів, які витримують, не зриваються до маніпулятивних технологій. Це проблематика, яку мають вирішити державні інституції – Парламент, спеціальне міністерство, пропонуючи зміни до законодавства. Але жоден закон не в змозі передбачити всі нюанси. Закони є рамковими світоглядними речами. Реформа медіа-суспільства полягає, насамперед, у реалізації унікальних можливостей створення нової архітектури самим медіа-суспільством, вибудовування нових правил – і надання світу прикладу того, як ці правила можуть існувати та працювати.

На сьогоднішній день є велика прогалина в міжнародному контексті. Усі визнають, що війна є “гібридною”, що Росія використовує інформаційні засоби впливу, що більшість руйнувань спричиняються інформаційними атаками на воюючі та невоюючі сторони. Але в міжнародному юридичному контексті немає визначень “інформаційна агресія”, “інформаційна окупація” тощо. Це питання не порушується. У Мінську на порядку денному не стоїть обговорення аспектів інформаційної війни. У базових документах НАТО не передбачена спільна реакція на інформаційні виклики. Ця сфера не врегульована, оскільки в цьому не було нагальної потреби.

В історії є прецеденти. У 1936р. Лігою націй була прийнята конвенція стосовно унеможливлення використання радіоресурсів для пропаганди¹. Уже тоді, коли

¹ Йдеться про Міжнародну конвенцію про використання радіомовлення в інтересах миру, підписану 23 вересня 1936р. – *Ред.*

виникли такі загрози, було розуміння, наскільки медіа можуть бути використані для пропаганди, для інформаційної війни. Зараз у міжнародному контексті немає розуміння того, як з цим боротися. Не вибудовані правила.

Ми знаходимося на передовій не лише з фізичної точки зору, але й на передовій вироблення нових правил. Міністерство інформаційної політики за останній рік багато часу приділило вивченню механізмів медійної саморегуляції в інших країнах – Великій Британії, Франції, в країнах зі схожою до нашої моделлю правління. Але ми розуміємо, що самі маємо стати законодавцем тенденцій. Це буде дуже важко, тому що є тонка грань між тим, що таке свобода слова і можливість вільного розвитку, та що таке побудова нової медійної інфраструктури та інформаційного медіа-поля держави. Чи є поняття інформаційного суверенітету, чи має він бути захищений, чи є розуміння того, що таке “інформаційна окупація”, чи можемо ми прирівнювати інформаційну агресію до фізичної? Відповідей ні в кого немає. Відповіді маємо вибудувати ми. Це буде складний шлях, але нам цього не уникнути. Крім того, ми маємо виносити ці питання на міжнародну арену.

Беручи активну участь у розвитку державних органів з точки зору відкритості, взаємодії з суспільством, прозорості, можу сказати, що зроблені великі кроки. Те, що я бачу з боку активізації професіоналів комунікаційної сфери, всередині всіх силових відомств, втішає. Вони навчаються. У них горять очі. Так, багато чого вони ще не вміють, оскільки від них ніколи не вимагалися такі навички. Постійна взаємодія медіа і спеціалістів, які з'явилися в органах державної влади, стимулюватиме розвиток відкритості та комунікаційних навичок держави. Заохочую всі ЗМІ, медіа ділитися своїм досвідом, надавати поради, допомагати державним органам, оскільки це – складова вашої роботи.

Закликаю медіа спробувати не маніпулювати. Особливо на суспільно важливих питаннях. Це важко, оскільки ми всі до цього звикли з точки зору медійного компонента. Але варто спробувати, оскільки ми говоримо про нові правила. Зміна культури – одна з найбільш важких і тривалих речей. Це не відбудеться за рік чи два.

Я боюся слова “цензура”, і робитиму все, щоб у нас не було іншої цензури, крім самоцензури. Як доводять попередні часи, наші журналісти чудово вміють вмикати самоцензуру. Раніше це було уникнення критики органів влади, тепер потрібно вмикати механізм стосовно ключових подій, які відбуваються в державі. Нам не вистачає знання стосовно того, як вивіряти факти, що таке критичне мислення – це відчувається і у журналістів, і в громадянському суспільстві. Це навички, які треба розвивати.

У соціологічному дослідженні Центру Разумкова є цікава інформація стосовно того, як суспільство сприймає цивільний демократичний контроль над силовими структурами. Це показово. У нас багато людей, навіть спеціалістів медіа не розуміють, що це таке. Над цим теж потрібно працювати. Більшість громадян вважають, що цивільний контроль має здійснювати Президент України,

а ЗМІ стоять на 5-му чи 6-му місці². Це загрозна ситуація, оскільки громадяни не розуміють ролі ЗМІ у цивільному контролі. А ЗМІ повинні самі контролювати та активувати суспільство на контроль силовиків. Зараз у нас поле без чітких правил. Але, якщо ми хочемо, щоб держава існувала, правила все одно мають бути вибудовані. Якими вони будуть, у багатьох аспектах залежить від ЗМІ. Тому що я не думаю, що Парламент найближчими роками зможе виконувати цю функцію демократичного контролю. Думаю, найближчими роками роль ЗМІ має бути ключовою у плані цивільного контролю за діяльністю силових органів.

Хочу закликати всіх бути менш категоричними один до одного, бачити в іншій людині людину зі своїми позиціями, термінологією, мовою. Ми всьому світу та один одному вже довели, що більшість з нас – за те, щоб ця держава існувала. Не треба доводити, хто більший патріот і хто більше зробив. Кожен з нас робить велику справу, оцінити яку зможемо лише через 10-15 років. Закликаю до більшого спілкування, допомоги.

Мені сьогодні приємно працювати зі ЗМІ, з державними органами. Є великий відклик на все, що ми робимо. Є бажання навчатися. Залишилося покращити зв'язки між медіа та силовими структурами, щоб все запрацювало.

² Доповідач цитує дані соціологічного дослідження, оприлюднені у виданні Центру Разумкова в рамках цього проекту "Громадяни України про безпеку: особисту, національну та її складові", с.77. – Ред.

СЕСІЯ II. РОЛЬ І МІСЦЕ ЗМІ У НАГЛЯДІ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ: УСПІХИ ТА ПРОБЛЕМИ

Під час сесії були обговорені досягнуті здобутки та проблемні питання, відбувся обмін досвідом, а також запропоновані практичні рекомендації зі сприяння журналістській діяльності, розвитку партнерських відносин між ЗМІ та інститутами сектору безпеки на підставі спільних принципів і з урахуванням інтересів сторін, зокрема, в досягненні балансу між відомчими вимогами конфіденційності та універсальними стандартами свободи преси та інформації.

Модератор: Микола СУНГУРОВСЬКИЙ, Центр Разумкова

Доповідачі:

- Володимир ПОЛЕВИЙ, експерт із стратегічних комунікацій
- Вадим СКІБІЦЬКИЙ, заступник директора департаменту Головного Управління розвідки МО України
- Олександр КЛУБАНЬ, професор кафедри військової журналістики Військового інституту Київського національного університету ім.Т.Шевченка

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗМІ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

**Володимир ПОЛЕВИЙ, експерт
із стратегічних комунікацій**

Уже третій рік ми шукаємо відповіді на питання “як протистояти російській пропаганді?”. Ми шукаємо відповіді на питання “що робити зі свободою слова та діяльністю ЗМІ в умовах “гібридної” війни?”. Наразі адекватної відповіді у нас немає. Якщо подивитися на проблему відсторонено, то ми маємо справу з чіткою агресією Росії, з чіткими цілями, і нічого гібридного в ній немає. Росія забрала Крим, створила два анклави на Сході України – вони досягають своїх конкретних цілей усіма можливими засобами. Якщо ми подивимося на Алеппо, то стає зрозуміємо, що межі немає. Не варто очікувати, що Росія зупиниться у своїй діяльності.

Якщо розкласти цю глобальну задачу на дрібніші складові, то отримаємо **ряд питань, на які наразі не маємо відповіді:**

- Чи є зона АТО особливим регіоном, який вимагає спеціальних підходів в організації мовлення (територією зі спеціальним режимом мовлення)?
- Які інструменти має використовувати Україна для мовлення в умовах зони АТО – пропагандистські чи засновані на демократичних цінностях свободи слова? Якщо і ті, і інші – то як їх поєднати?
- Чи готові сучасні ЗМІ до самообмежень, чи нам потрібні жорсткі правила, які встановлять рамки дозволеного?
- Хто і яким ресурсом має забезпечувати виробництво інформаційних матеріалів?
- Які канали доставки до споживача виробленої інформаційної продукції?

Моя експертна точка зору полягає в тому, що:

- зона АТО та території, що знаходяться під інформаційним впливом Росії, є територіями, які вимагають спеціального режиму мовлення. Це означає заборону трансляції російської пропаганди, акцент на стратегічних комунікаціях української центральної, місцевої та військової влади та оперативне висвітлення місцевих “гарячих тем”: обстріли, працюючі лікарні, школи;
- Україна повинна твердо стояти на демократичних стандартах мовлення, проте чітко окреслити обмеження свободи слова в зоні АТО: що є таємницею, яка процедура перевірки зібраного контенту, що робити з представниками ЗМІ країни-агресора тощо;
- чіткі обмеження та відкритість до діалогу стосовно причин запровадження цих обмежень, пошуку шляхів до висвітлення об’єктивної картини того, що відбувається, мають забезпечити рамки для діяльності журналістів у зоні АТО. Потрібно враховувати, що західні журналісти та російські пропагандисти не мають жодної мотивації до самообмеження;
- держава повинна й надалі вживати заходів для блокування мовлення країни-агресора;
- для вироблення інформаційних матеріалів для потреб стратегічних комунікацій держава має ресурс і фахівців Міністерства оборони, Міністерства інформаційної політики (плюс потенціал Держкомтелерадіо). Розвиток “демократичного мовлення” доцільний у форматі суспільного регіонального мовника;
- каналами доставки інформації до населення територій зі спеціальним режимом мовлення є, насамперед, телебачення та радіо. Особлива увага має бути приділена:
 - місцям контакту з внутрішньо переміщеними особами (відділи соціального забезпечення);
 - контрольним пунктам в’їзду-виїзду (КПВВ);
 - територіям торгово-логістичних центрів;
 - місцям надання адміністративних послуг (ЖЕД, центри надання адміністративних послуг, органи виконавчої влади).

Ключовими показниками ефективності української інформаційної політики на територіях з особливим режимом мовлення є:

- якість і кількість українського контенту;
- доступність каналів доставки “українського” контенту;
- доступність каналів російської пропаганди.

При цьому український контент має відповідати місцевому контексту: бути російськомовним, першим надавати інтерпретацію про те, що відбувається. Місцеві мовники повинні також стати майданчиками для дискусій з опозицією та пошуку рішень актуальних проблем регіону.

Для побудови довіри до українських медіа споживач має отримати доступ до об'єктивної інформації та отримати відповіді на найбільш актуальні запити. Для формування проукраїнської громадської думки – запропонувати патріотичний контент. Важливо, щоб споживач мав можливість вибору серед цих підходів.

Вирішення першого завдання доцільно покласти на регіонального суспільного мовника, що знаходиться у процесі створення (на базі обласних державних телерадіокомпаній та відповідно до Закону “Про Суспільне телебачення і радіомовлення України”). Їм слід надати технологічну, організаційну, кадрову допомогу. Для другого завдання слід розглянути можливість повноцінного мовлення військового телебачення і радіо в зоні АТО, яке має для цього відповідний потенціал, досвід і кадровий ресурс.

У інформаційно-медійній сфері за два роки змінилося небагато. Чи готові інформаційні прес-служби військових структур перейняти на себе повністю функції інформаційної діяльності, в т.ч. в зоні АТО? Ні. Треба залучати громадський ресурс, ЗМІ, які мають у цьому досвід. Але чи підуть вони на самообмеження? Ми маємо випадок, коли російський журналіст, скориставшись довірою Громадського телебачення, порушив умови акредитації і поширив конфіденційну інформацію. І тим не менше у нас в інформаційному середовищі виникла бурхлива дискусія на підтримку журналістів, які нібито виконували свій обов'язок.

Навіть на рівні норм, правил, політик у нас не вироблені стандарти поведінки в особливих умовах. Чи реально працює в нас акредитація в зоні АТО, про яку багато говорили? Чи можна потрапити в зону АТО сотнею інших шляхів, не маючи акредитації? Абсолютно спокійно. Лише журналісти, які хочуть отримати офіційний коментар військовослужбовця, беруть цю акредитацію. Усі інші, кому потрібна лише інформація, цього не роблять.

Тому не повинно бути “гібридної” відповіді на очевидну агресію. Треба навчитися називати речі своїми іменами. Це війна, є певні умови ведення війни. Дуже небезпечно гратися у цей час в демократію. Потрібна політична воля, потрібно приймати політичні акти, нормативні, чіткі правила. На рівні інформаційної політики таких актів немає. Немає відповіді і на питання, що робити, якщо буде глобальний наступ? Ми теж будемо гратися у свободу слова? Ініціатива має йти від державних установ. У цьому напрямі треба співпрацювати. Але потенціал і розуміння сутності проблем є. Завдяки співпраці з партнерами ми розуміємо, що йдеться про чіткі цілі, політики, правила, які ми в силах розробити, і є коло експертів, які готові до цього долучитися.

ВИМОГИ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ І СВОБОДА ПРЕСИ

Вадим СКІБІЦЬКИЙ, заступник Директора
департаменту Головного Управління
розвідки МО України

На сьогоднішній день, для здобуття перемоги в інформаційному просторі особливої ваги набувають партнерські відносини силових структур і преси. Вимоги до конфіденційності чітко сформовані в законодавчих актах, постановах Уряду, які чітко визначають, яка інформація є таємною, чи з обмеженим доступом. Але те, що було напрацьовано в мирний час, сьогодні в багатьох випадках не працює.

Першим важливим аспектом є відкритість силових структур, розвідувальних органів.

Законом України “Про засади зовнішньої і внутрішньої політики” чітко визначені наша мета і напрям, у якому має рухатися розвиток держави. Після цього було прийнято ряд законодавчих актів, стратегічних документів стосовно спеціальних служб, розвідувальних органів, які і стали основою для нашої діяльності. Це Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони, Стратегічний оборонний бюлетень. Саме в цих документах наше суспільство може знайти інформацію про структуру, завдання, напрямки реформування силових структур, розвідувальних органів. Пріоритетними напрямками визначені: розвиток агентурних можливостей, значне покращення засобів радіоелектронної розвідки, розвиток стратегічного партнерства з іноземними колегами, набуття членства в НАТО. Ця інформація є відкритою для суспільства і наше суспільство, ЗМІ можуть певною мірою контролювати виконання вимог цих документів. Одним з найбільш важливих механізмів

вважаю парламентські слухання. Минулого року було проведено три слухання саме з питань розвитку сектору безпеки і розвідувальних органів.

Другий – подача та висвітлення інформації про російську збройну агресію та про дії РФ в окупованому Криму та на окупованих територіях. Сьогодні можемо підбити деякі підсумки роботи Головного управління розвідки за рік. У вересні 2015р. ми запустили новий спеціальний проект, оновили свій сайт, почали збирати та публікувати доказову базу про факти російської агресії.

Суттєво змінилися задачі, які поставали перед розвідкою на початку війни. Раніше законодавство України не дозволяло здійснювати військову розвідку на власній території, але сьогодні – це окуповані території. Змінилися також наші методи роботи. Ми почали активно використовувати засоби моніторингу соціальних мереж як засобу комунікації з людьми, обміну інформацією, яка може бути важливою для виконання наших завдань. Новим завданням для нас став збір доказової бази агресії. Ми не є органом прокуратури, ми є воєнною розвідкою, але на нас покладені завдання збору інформації про російську військову техніку, участь кадрових офіцерів РФ у збройній агресії на нашій території, про постачання озброєння, про всю діяльність російських окупаційних військ. Спільно з МЗС ми виходимо і на міжнародні організації, щоб надавати їм інформацію з цієї бази.

Для нас надзвичайно важливим є дотримання критеріїв і принципів конфіденційності інформації. За кожною інформацією стоїть людина, джерело. Задача воєнної розвідки не допустити, щоб конфіденційна інформація потрапила до рук ворога. Це – необхідність дотримання чіткого балансу, щоб не допустити загибелі наших людей, не розкрити наші плани, але водночас донести до суспільства інформацію про події, які відбуваються на нашій землі.

Ми активно почали працювати з різними мас-медіа: Інтернет-ресурсами, телебаченням, радіо. Спільно з Адміністрацією Президента ми беремо участь у щотижневих брифінгах Українського кризового медіа-центру. Для цього також потрібна була воля керівництва та підготовлений професійний особовий склад, який може донести наявну у нього інформацію. Важливий рівень довіри суспільства до цієї інформації. Люди відчувають, де правда, а де неправда, кількість відвідувачів нашого сайту склала майже 300 тис. Ми проводимо щотижневі брифінги, відкрили сторінку на *Facebook*, де зараз понад 5 000 осіб. Протягом 2016р. ми надали 215 коментарів українським і зарубіжним ЗМІ, підготували 16 аналітичних матеріалів, провели 110 зустрічей. Ми тісно співпрацюємо з мас-медіа. Коли ми говоримо, що ця інформація – відкрита, а ця – оперативна, люди нас розуміють.

СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОЛІВ В УПРАВЛІННІ СЕКТОРОМ ОБОРОНИ

**Олександр КЛУБАНЬ, професор кафедри
військової журналістики Військового інституту
Київського національного університету ім.Т.Шевченка**

Перехід до нових стратегій використання публічних інформаційних полів з метою реалізації владних повноважень й управління суспільством засвідчив, що на сьогодні держава не може претендувати на лідерство та конкурентоспроможність без формування і впровадження ефективної державної інформаційної політики, зокрема, в галузі оборони та безпеки, яка є базовою для існування української державності.

Потрібні чіткі довгострокові стратегії суспільної комунікації, які владні еліти часто підміняють використанням комунікаційних сервісів, що обмежуються обслуговуванням конкретних управлінських рішень, як правило, пов'язаних з персоналізованим інтересом. Натомість, потрібні цілісні, добре розвинуті системи, створені на міцній професійній основі: з широким спектром і глибиною реалізації стратегічних рішень, які увібрали б весь світовий досвід та урахували останні глобальні виклики, ризики та загрози в процесі їх динамічного розвитку.

Слід чітко розуміти і завдання, які мають відповідати сучасним реаліям. Як вважають науковці Військового інституту Київського національного університету ім.Т.Шевченка (ВІКНУ), для цього необхідно внести корективи до вивчення інформаційного простору, замінивши традиційний моніторинг, що працює

на конкретну особу, *інформаційно-контентним аудитом публічного життя*, як нового технологічного рішення. Завдяки цьому ми зможемо моделювати суспільні процеси в майбутньому і впливати на їх розвиток якісною реалізацією управлінських рішень на всіх рівнях комунікації. Ефективно використовувати наявні інформаційні ресурси та створювати нові проекти.

Найважливішою складовою планування оборонного заходу будь-якого рівня має бути питання інформаційно-медійного забезпечення. Без належної інформаційної підтримки не можливо розраховувати на успіх у виконанні завдань за призначенням у будь-якій операції військ (сил). В арміях США та Великої Британії інформаційно-медійна підтримка військ прописана у стратегічних документах довгострокової дії.

Зокрема, операція американських військ “Буря в пустелі”, війна в Перській затоці та ін. Із самого початку їх підготовки медійна складова посідала неабияке місце у стратегічному плануванні. Міжнародна громадська думка сформована задовго до початку активної фази бойових дій. А під час безпосереднього проведення операцій вся інформація, що надходила до світових ЗМІ, тобто контент, який наповнював інформаційний простір, формувалися представниками єдиного органу військового управління, який відповідав за реалізацією операції.

У Збройних Силах України використання інформаційно-медійної компоненти в реалізації управлінських рішень завжди було проблематичним. Керівники різних ланок у плануванні оборонних заходів стратегічного, оперативного-тактичного рівня та в повсякденній діяльності рідко переймалися врахуванням вимог розвитку інформаційного суспільства та необхідності постійної підтримки заходів з використанням сучасних форм і методів впливу.

Зокрема, причиною тому є сформовані за радянської доби певні стереотипи, а також цілий ряд інших суб'єктивних та об'єктивних обставин. Навіть створення в українському оборонному відомстві багаторівневої системи інформаційно-медійного забезпечення рідко знаходило розуміння з боку керівного складу щодо необхідності його практичного застосування.

Ця проблема стала найбільш очевидною з розв'язанням проти України “гібридної агресії”, основою якої є саме комунікаційно-контентна компонента пропагандистського типу. Успішно протистояти їй держава здатна лише професійно використовуючи новітні технології та мобілізуючи потенціал суспільства в цілому, що власне й підтверджено появою активного волонтерського руху в соціальних мережах та інформаційному просторі в цілому.

Але запорукою реального успіху є: (а) наявність чіткої стратегії з сучасним арсеналом сценарних планів та інноваційних рішень; (б) гнучке управління, здійснюване єдиним центром з чітко вибудованою вертикаллю; (в) професійно сформоване бачення спільних завдань з відповідним контентним наповненням; (г) вміло організована взаємодія на всіх рівнях функціонування системи інформаційної протидії агресору.

Ефективному діалогу з суспільством заважає відсутність робочих домовленостей між армією та медіа щодо висвітлення діяльності операційних сил під час воєнної кризи або ведення бойових дій на зразок британської “Зеленої книги”, яка стала основою консенсусу між військом і медіа.

З одного боку, реально відчувається нерозуміння журналістами окремих процесів, які відбуваються у війську, їх невміння правильно оцінити інформацію та спрогнозувати можливі наслідки її оприлюднення. Це питання досвіду журналістів, які вважають себе воєнними кореспондентами і фоторепортерами. З іншого боку – низький професійний рівень посадових осіб, які несуть відповідальність за роботу із ЗМІ руйнує партнерські відносини з представниками медіа. Замість того, щоб оперативно, з глибоким знанням справи коментувати події, вони або намагаються уникнути контактів з пресою, або вдаються до оприлюднення інформації, яка вже не є новиною. Таким чином порушується баланс інтересів між необхідністю інформувати суспільство та дотриманням існуючих вимог збереження військової таємниці. Хотів би наголосити, що це проблема не лише структур Міністерства оборони та Генерального штабу. Це також відповідальність командирів та керівників органів військового управління будь-якого рівня.

Діє просте правило: якщо військо своєчасно не інформує суспільство, то люди самі знаходять необхідну для них інформацію. І часто знаходять її у ворога. Тому попри існуючі обмеження, пов’язані з веденням бойових дій, система внутрішніх і зовнішніх комунікацій мусить бути спрямована на оперативне та об’єктивне поширення публічної інформації. Виходити до преси просто необхідно!

Найбільш принципові речі повинні оприлюднювати не чергові призначені речники, котрі не завжди розуміють сутність того, що вони озвучують. Це повинні робити керівники вищого рівня, починаючи з начальника Генерального штабу Збройних Сил. Це просто необхідно! І насамперед, щоб продемонструвати суспільству адекватність, компетентність і викликати довіру. Треба показати громаді, що ти відповідаєш за свої рішення. І, якщо говорити про підтримку управлінських рішень, треба знаходити такі аргументи, які б сприяли їх реалізації.

Говорячи про інформаційну діяльність Міністерства оборони та Збройних Сил, важливо враховувати, що вона є складовою інформаційної політики держави. За відсутності загальнодержавної концепції інформаційної політики, яку так і не прийняла Верховна Рада, не було змоги впровадити концепцію інформаційної політики оборонного відомства. У 2012р. наказом Міністра оборони були затверджені засади інформаційної діяльності і шляхи їх реалізації. Сьогодні вся інформаційно-медійна компонента, яка включає військові засоби масової інформації та інформаційно-медійні структури в органах військового управління, функціонує саме відповідно до положень цих засад. Наскільки ефективно вони впливають на формування громадської думки – це питання до експертів і аналітиків.

Важливою та невід'ємною складовою об'єктивного інформування суспільства є присутність командирів і керівників різного рівня в публічних інформаційних полях, їх активна участь у брифінгах, круглих столах, в ефірах національних і регіональних телерадіомовних компаній, інших медійних проєктів. В умовах війни це набуває особливого значення в місцях постійної дислокації військ та в районах виконання ними завдань за призначенням.

У цьому контексті слід зазначити важливість підготовки командирів вищої ланки до спілкування зі ЗМІ. Наприклад, у Канаді офіцера не призначають на генеральську посаду, якщо він успішно не пройшов стажування у прес-службі відомства. У Бундесвері існує правило: кожен керівник стратегічного рівня раз на рік має пройти відповідний тренінг за спеціальною програмою з громадських зв'язків у відомчій Академії інформації. Дуже важливо використовувати будь-яку можливість, щоб долучати до тренінгів із соціальних комунікацій керівників органів військового управління. Кожен український офіцер повинен мати уявлення не лише про функціонування системи громадських зв'язків, але й розуміти місце та роль інформаційно-медійної підтримки під час стратегічного, оперативного планування операцій та сутність заходів комунікаційно-контентної безпеки.

До речі, у ВІКНУ в програмах підготовки курсантів випускних курсів усіх спеціальностей та перепідготовки офіцерського складу запроваджено дисципліну "Армія і медіа". Цю дисципліну мають викладати в усіх військових вишах України.

Важливими складовими функціонування системи стратегічних комунікацій є постійний аудит інформаційних полів з подальшим прогностичним аналізом, що дозволяє приймати виважені управлінські рішення стосовно напрямів та окремих проєктів інформаційної підтримки оборонних заходів на театрі воєнних дій та в тилу.

Їх оперативне доведення до виконавців, організація роботи та контроль, а також аналіз ефективності та корегування завдань потребують якісної підготовки та добору кадрів по всій вертикалі, повного розуміння командирами важливості цього специфічного напрямку бойового забезпечення. Саме тут потрібні чіткі та однозначні директивні рішення Міністерства оборони та Генерального штабу стосовно організації інформаційної підтримки, які б стали на заваді перетворенню на аматорство важливої складової бойового забезпечення у сучасній війні.

Особливих зусиль ця робота потребує безпосередньо в районі ведення бойових дій та в прифронтовій полосі. Саме тут виникає найбільше проблем з реалізацією задумів щодо інформаційної протидії агресору. Часто прес-офіцер залишається сам на сам зі своїми проблемами. Зазвичай, без необхідної методичної підтримки та відповідних рекомендацій від представників вищого органу військового управління він вирішує їх мірою свого розуміння, обмежених можливостей та не завжди достатнього рівня професійної підготовки. І добре, якщо є з ким порадитися, коли його командир розуміє важливість цього

напрямку роботи. Але частіше прес-офіцер сприймається у штабі не як представник органу військового управління, що відповідає за роботу зі ЗМІ, а як звичайний воєнний кореспондент, якому не обов'язково знати про низку управлінських рішень.

Прес-офіцер має бути професійно підготовленим, володіти оперативною та об'єктивною інформацією щодо діяльності його підрозділу та в зоні відповідальності, постійно здійснювати комунікацію із журналістами, які прибувають у розташування підрозділів і знаходяться у прифронтовій полосі. Особливу увагу приділяти взаємодії з місцевою пресою, радіо і телебаченням, тісна співпраця з якими є важливою ланкою у площині військово-цивільних відносин.

Життя не стоїть на місці, суспільство розвивається за своїми законами, з'являються нові тенденції, змінюються пріоритети. Територіальні громади крок за кроком перебирають на себе ініціативу у формуванні та наповненні комунікаційно-контентного середовища. Важко переоцінити ту роль, яку сьогодні відіграють саме місцеві медіа.

Столичні, глобальні новини стали менше цікавити людей. Ми реально спостерігаємо, до чого призвела недооцінка цілеспрямованого впливу держави-агресора на формування і функціонування локальних інформаційних полів з метою зміни поглядів окремих людей і громад. Ці погляди, як ми переконалися, не мають нічого спільного з єдністю українського народу, соборністю і суверенітетом держави Україна.

Це можна було зрозуміти вже тоді, коли під час електоральних перегонів за сценаріями політтехнологів регіональні та національні псевдоеліти почали кроїти державу за мовними, культурними та ідеологічними розбіжностями. Достатньо порівняти карти електоральних уподобань з територіями, на які зазіхав агресор, щоб усе стало на свої місця. "Гібридна агресія" проти України, яку втиснули в термін "антитерористична операція" відкрила перед суспільством і, насамперед, перед фахівцями з питань комунікаційно-контентної безпеки багато "білих плям" в організації протидії агресору.

Кожен з нас має сьогодні чітко усвідомити, що розвиток подій в інформаційному просторі не поділяється на умови мирного часу та особливий період. Враховуючи те, що зареєстровані в Україні ЗМІ належать конкретним власникам, часто іноземного походження, а відтак вони впливають на формування редакційної політики, виходячи з власних корпоративних інтересів, які для них є більш пріоритетними ніж інтереси держави, то **інформаційний простір постійно перебуває в умовах особливого періоду.**

РОБОЧА ГРУПА І. МЕДІА В СИСТЕМІ НАГЛЯДУ НАД СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ: УСПІХИ ТА ПРОБЛЕМИ

Модератор: Діана ДУЦИК, виконавчий директор “Детектор медіа”

Вступна промова: Валерій КОРОЛЬ, доцент кафедри військової журналістики Військового інституту Київського національного університету ім.Т.Шевченка

Співголовуючі:

Йоріс ван БЛАДЕЛ, журналіст, Нідерланди

Сергій КАРАЗІЙ, журналіст, Reuters Україна

Напрями для обговорення:

- аналіз проблемних питань сучасного стану відносин між медіа та державними інститутами безпеки;
- обмін досвідом і обговорення кращих практик участі ЗМІ в урядуванні та демократичному нагляді в секторі безпеки;
- підготовка практичних рекомендацій зі сприяння журналістській діяльності, розвитку партнерських відносин між ЗМІ та інститутами сектору безпеки на базі спільних принципів і з урахуванням інтересів сторін.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗМІ З СИЛОВИМИ СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ ДИНАМІКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ АГРЕСОРУ. ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНО-МЕСІАНСЬКИХ АГРЕСІЙ

Валерій КОРОЛЬ, доцент кафедри військової журналістики Військового інституту Київського національного університету ім.Т.Шевченка

Виклики урядуванню у секторі безпеки України слід сприймати передусім як проблему розуміння процесів і явищ, що відбуваються в інформаційній сфері. Тому, насамперед, хочу зупинитися на деяких особливостях функціонування сучасного інформаційного простору в країні. Він зараз досяг такої інтенсивності, системності та глобалізованості потоків контентної інформації, що може безпосередньо впливати на події, зокрема, в оборонній сфері, стан державного управління, забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави.

Якісні характеристики публічності інформаційного простору, стан громадської думки є важелем впливу, лобіювання та прямого тиску на владу, в т.ч. глобальним інструментом впливу в міждержавних взаєминах. Ця сила є набагато потужнішою, ніж загроза прямої військової агресії. До того ж, у такій конфігурації військове діяння може бути сегментованим і малоактивним, тобто знижене аж до фіктивної імітації примирення. Що ми і бачимо в діях агресора в контексті Мінських перемовин.

Особливості взаємодії влади і ЗМІ – це прерогатива центральної виконавчої влади. Вона має дбати про необхідність встановлення правил, регламентів, механізмів, процедур, опікуватись їх ефективністю у масштабах національної безпеки.

Особливо важливою ця тема постає з початком реалізації закону про роздержавлення ЗМІ³. Виникає питання – чи не отримаємо ми замість державного регулювання значної кількості ЗМІ, проти чого і спрямований закон, монополізований вплив приватних холдингів на формування потрібної певним силам громадської думки? Може відбутися узурпація права на думку. Чи зможе держава мати інструмент відстоювання державних національних інтересів?

Особливої уваги потребують силові відомства, зокрема Міністерство оборони. На мій погляд, Збройні Сили не мають втрачати власні ЗМІ. Пропозиції змін до цього Закону стосуються лише періоду проведення АТО. Мене здивувало нерозуміння парламентарями того, що й після АТО, на деокупованих територіях держава повинна мати постійну присутність в інформаційному просторі. Із припиненням АТО загроза комунікаційно-контентних агресій не лише не зникне, а може навіть посилитися. В такій ситуації держава і суспільство можуть опинитися у чужому інформаційному просторі.

Стосовно силових відомств і публічності – на всі випадки життя у них мають бути відповідні регламенти, інструкції стосовно адекватних дій у будь-яких ситуаціях: АТО, війна, техногенна катастрофа тощо. Вони розробляються у мирних умовах і чекають годину “Ч”. Відомо, що в Міністерстві оборони такі інструкції були, але вони не використовувалися. Причини інертності – у психологічній неготовності посадових осіб, виконавців функції інформаційної протидії.

У сучасних умовах, особливо в умовах збройного протистояння, публічність, яка реалізується через **випереджальне** донесення констатуючої та роз’яснювальної інформації, стає домінуючим фактором, що визначає перемогу не лише в інформаційному просторі, але й на полі бою. У такому разі ЗМІ отримують вичерпну інформацію з більшості питань та проблем, які їх цікавлять. Ефект підсилюється ще тим фактом, що за таких обставин представники ЗМІ не користуватимуться інформацією з іншого боку (це може бути використання для аналізу та доказу викривлення достовірності путінськими інформаційними технологами).

Тому доведення інформації від безпекового сектору до суспільства через ЗМІ має враховувати такі фактори як дефіцит часу на прийняття управлінського рішення та точні, бажано вичерпні, відомості про перебіг подій, факт або заяву з певного приводу і є вже управлінською проблемою глобального характеру. Одразу зазначу, що не йдеться про відомості, які належать до таємних і не підлягають розголосу. Відсутність такої комбінованої за масштабом та функціоналом інформації, що було характерним для первинного періоду агресії Росії проти України, призвело тоді до стигматизації інформаційного простору кремлівськими технологами і, відповідно, оперування у ЗМІ, зокрема, українських, нав’язаними визначеннями та поняттями.

³ Закон України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації” від 24 грудня 2015р., набув чинності 1 січня 2016р. – Ред.

Характеристика ситуації, чітке визначення явищ і процесів, з якими ми зіткнулися під час путінсько-терористичної агресії, своєчасний запуск відповідних мовних норм для масового використання через ЗМІ – все це має продукуватися з єдиного комунікаційно-контентного координаційного центру безпекового сектору.

Таким чином, з боку безпекового сектору доцільно відпрацювати питання єдиного підходу до проблем взаємодії із засобами масової інформації та закріпити його на законодавчому рівні.

Як приклад, можна навести досвід британського військового відомства, яке зіткнулося з критичною ситуацією у відносинах із ЗМІ під час та після Фолклендської війни 1982р. Погіршення взаємин МО Великої Британії із журналістами було настільки очевидним, що стало предметом слухань у Парламенті. Тоді ж комітет оборони відпрацював понад 200 рекомендацій для організації системи взаємовідносин між військовими та ЗМІ.

Ці рекомендації лягли в основу збірника правил під назвою “Робочі домовленості із засобами інформації під час надзвичайних ситуацій, напруженості, конфлікту або війни”, а серед журналістського загалу він відомий як “Зелена книга” (за кольором обкладинки).

Серед основних розділів книги є такі:

- перші зустрічі з видавцями та організаціями засобів інформації;
- поради щодо безпеки;
- штаб по зв'язках з громадськістю;
- допомога в пересуванні/проживанні;
- реєстрація;
- забезпечення можливостей для репортажу;
- відбір акредитованих кореспондентів;
- військові кореспонденти;
- об'єднання засобів інформації (пули) для роботи на передовій;
- передача матеріалів та зв'язок;
- умови для акредитованих засобів інформації на театрі воєнних дій;
- перевірка благонадійності;
- заборони;
- повідомлення про втрати;
- військовополонені тощо.

На мій погляд, таким координаційним та одночасно прикладним центром мала б бути РНБО або спеціально утворена під її керуванням аналітично-прогнозна структура комунікаційно-контентного моделювання.

ЧИ МОЖНА ГРАТИ В ДЕМОКРАТІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ?

Йоріс ван БЛАДЕЛЬ,
журналіст, Нідерланди

Мені дуже цікаво бути тут, в Україні – країні, яка воює. Дивно чути питання “чи можна грати в демократію під час війни?”. Але, в цьому є резон.

Ми дедалі більше бачимо, як політичні партії випробовують межі вільної преси, відкритого доступу і т.ін. Суспільство, яке переживає подібного роду стрес, зазнає відповідних змін. Громадськість значною мірою розуміє це, і коли поліція чи розвідслужби кажуть, що щось засекречено, це означає: “питань не порушувати”. В оперативній роботі є секретні речі, і журналісти та громадськість це розуміють.

Демократія – це, свого роду, ідеальна держава. Ваше чи моє суспільство не досягли цього кінцевого стану. Демократія – це процес, вона постійно під загрозою і постійно розвивається. Тому нам потрібні журналісти, які весь час порушують питання. В ідеалі є лише одне правило, яким керуються журналісти – це правда. Правда стала чимось сумнівним, і якщо хтось стежив за президентською кампанією у Сполучених Штатах – помітив, що 80% заяв одного з кандидатів – брехливі. Правда як точка відліку поставлена під сумнів. Тому нам потрібні журналісти, які постійно битимуть в одну точку – по брехні. “Правда” сьогодні стала дуже контроверсійним питанням, особливо в суспільстві, що перебуває в революційному стані, не виключаючи технічної революції. Саме з такою ситуацією ми маємо справу. В ідеальному світі, у якому журналісти шукають правду, в них немає місії. Журналісти не виконують нічию місію, вони самі собі керівники. Не треба годувати його інформацією, він сам її шукає – не вигадану, не змодельовану.

Складається враження (і це певною мірою зрозуміло, оскільки суспільство перебуває в небезпеці), що кожен в Україні хоче, щоб усе було викладено та розписано в правилах, законах тощо. Тим часом за демократії існує громадський простір, який розвивається природним шляхом. Звичайно, треба покладатися на здоровий глузд, на розумних людей (це складна справа). Демократія – дуже складна справа; тоталітарна держава набагато простіша. Демократія іде в комплекті з відповідальністю, довірою та здоровим глуздом.

Відповідальний журналіст знає, що деяку інформацію не можна поширювати, або треба зачекати й оприлюднити її пізніше. Це дуже важливо знати.

Ми переживаємо світову технічну революцію. Наприклад, минулого тижня у Бельгії обговорювали новину про те, що ІД напряду погрожує окремим воякам бельгійської армії. Чому так сталося? Тому, що ці вояки викладали інформацію, фото, свої дані в соцмережі.

Соцмережі – не такий вже й новий елемент. Але в умовах загрози чи стресу ми бачимо, як соцмережі впливають на нас. Інший приклад – інцидент, який нещодавно стався на Балканах. Коли там були втрати – загинула людина – найбільшою проблемою було те, що солдати в тилу дізналися про це раніше, ніж про подію повідомили офіційні військові канали. Сектор оборони й безпеки дуже повільно реагує на ці зміни. Що з цим робити? Це проблема не лише для України, а для всіх держав, навіть т.зв. ідеальних демократій.

Наші структури не пристосовані до нових технологій. Під час холодної війни 1980-х років було нормальним, що солдату забороняється заходити в певні райони міста; були заборонені місця, наприклад, кафе, де “тусуються” екстремісти. Якщо подивитися на сьогоднішню ситуацію і на те, що пишуть у ЗМІ та на *Facebook*, це просто неймовірно. Насамперед неймовірно, що солдати можуть бути настільки тупими, щоб ділитися такою інформацією в соцмережах, і водночас це здається нормальною річчю. Ця “нормальна річ” стає джерелом інформації для противника; в Бельгії це ІД, в Україні – Росія.

Головна проблема – не у “гібридній війні”; вона є набагато ширшою. Це технічна революція та питання, як журналісти перебудовуються у цій новій ситуації. Вона геть нова для нас усіх – Сполучених Штатів, Бельгії, Нідерландів і т.д.

Ще один термін, який може бути важко зрозуміти – “військовий журналіст”. Журналіст – це журналіст, а журналіст, вартий цього звання, фахівець своєї галузі, достатньо розумний для цієї роботи. Часто можна почути патерналістські зауваження – мовляв, “ці люди не знають, про що говорять”. З мого досвіду, ці люди, якщо йдеться про серйозних журналістів, займаються самоосвітою, обізнані й такі ж сміливі, як і військові. Минулої неділі мій добрий друг, військовий репортер, загинув у Лівії. Багато військових могли б повчитись у нього хоробрості. Ці люди, коли вони варті звання “журналіста”, знають, що вони роблять, і їх вміння не слід недооцінювати. Така думка, така патерналістська позиція, що журналісти нічого не знають про армію, і їм треба все про неї розповідати – це невірна позиція.

Інше поняття, яке важко зрозуміти – “ЗМІ”. Це поняття 1950-х років. Сьогодні вони такі різні! Наприклад, я знаю багато журналістів, які відмовляються бути “в системі”, які в американських чи британських умовах відмовляються бути в системі в принципі; вони не хочуть, щоб військові казали, як їм думати. Думка, що військові можуть спланувати й контролювати все – ілюзія, з нею краще навіть не починати.

Нова ситуація дуже динамічна, складна й строката. Нам слід знайти рішення цих ситуацій у новому світі, в якому ми зараз живемо. Є брехливі діячі, які користуються ситуацією. В Україні це називають “гібридною війною”, в Бельгії – це ІД, що живе серед нас і володіє багатьма навичками краще, ніж це робимо ми, в сенсі пропаганди на *Facebook* та в Інтернеті.

Насамкінець – зауваження про роль журналістів в освітленні різанини в Руанді. В той час військова розвідка була заборонена. Журналістам варто було ставити потрібні питання в той час. Була попередня інформація про те, що назривало в цій країні. Можливо, якби тоді були журналісти, які ставили б питання, вони могли б не допустити геноциду, вбивств у цій країні. У цій новій ситуації взаємини між журналістами та державою дуже складні. Це процес навчання, і журналісти повинні грати свою роль у цій грі. Професії військових журналістів треба цінувати у крихких умовах демократії.

ЗМІ НЕ МОЖЛИВО КОНТРОЛЮВАТИ, АЛЕ З НИМИ МОЖНА ДУЖЕ ДОБРЕ СПІВПРАЦЮВАТИ

**Сергій КАРАЗІЙ, журналіст,
Reuters Україна**

Згідно з соціологічним дослідженням Центру Разумкова, українці на перше місце серед загроз ставлять боргову залежність від кредиторів та інституцій, а на друге – воєнну загрозу конфлікту з Росією та інші воєнні загрози⁴. У моєму розумінні, це перший провал у медіа комунікаціях, у стратегічних комунікаціях держави з населенням. Добре, що громадяни переймаються такими речами, як ефективність економічного та фінансового управління, але є дуже чіткі загрози – пріоритети очевидні. Є фізична загроза знищення країни, нації, людей, міст, власного життя. І є загроза неефективного господарювання, яке призводить до негативних наслідків. Різниця очевидна.

Якщо в нас така ситуація на третій рік війни з Росією, то це свідчить про те, що комунікація медіа з державою поставлена погано. І це викликає додаткову вразливість держави. Головна загроза ніби відходить на другий план і розмивається у медійному полі питаннями економіки, інфляції, тарифами. Це важливі речі, але вони не становлять життєвої загрози.

Щоб зрозуміти, чому це відбувається, треба зрозуміти наступне. До 2014р. жодна з державних інституцій (поки це не стало нагальною необхідністю, поки цим не стали займатися багато іноземних структур) серйозно не займалася стратегічними комунікаціями. У 2014р. почалася війна. Україна опинилась у цьому плані (як і в інших) в нерівних умовах з Росією. Ми були невідготовлені, а інформаційна складова війни була, можливо, 60-70%. З боку України зовсім не було розуміння, що це може існувати. А протилежна сторона мала великий досвід, навчалася на своїх помилках. Те, як Росія працювала у 1994-1995рр. у Чечні, – повний провал від початку до кінця. Війна 1999-2000рр. в них була вже краще поставлена. Але там теж було море помилок і дуже погана інформаційна кампанія. Але вони вивчили ці уроки і зараз росіяни на голову вище – на жаль, вище – в плані стратегічних і тактичних задач.

Україна, навіть за часів В.Януковича, була більш демократичною, ніж Росія. Після революції 2014р. курс на створення демократичної країни не дозволить

⁴ Доповідка цитує дані соціологічного дослідження, оприлюднені у виданні Центру Разумкова в рамках цього проекту "Громадяни України про безпеку: особисту, національну та її складові", с.17. – Ред.

Україні (і я вважаю, що це добре) в інформаційному полі працювати тими самими методами, якими працює Росія. Але це теж дисбаланс у тактичному розумінні – не на користь України.

За деякими даними, Росія витрачає на іноЗМІ, на іномовлення приблизно \$500 млн. Для України – це, звичайно, нерівна гра. Безпринципна пропаганда – в Росії. В Україні – ЗМІ ведуть досить незалежну від Уряду політику, але в короткостроковій перспективі це теж ускладнює роботу. В такому випадку армія, СБУ повинні приділяти якомога більше уваги стратегічним комунікаціям, повинні зрозуміти їх необхідність. У наш час неможливо бути настільки наївними, щоб створити один контрпропагандистський ресурс і вірити, що це буде працювати. Не лише тому, що в нас немає коштів, щоб перебити їх \$500 млн., а тому, що все одно це не було б ефективним.

Що всі ці структури могли б робити? Вони могли би більш чітко та цілеспрямовано працювати зі ЗМІ. Дуже легко визначити ключові ЗМІ України та міжнародні – і працювати з ними. Нам треба створювати інформаційні приводи, проводити зустрічі. Керівництво СБУ у 2014р. робило дуже хороші зустрічі, на яких роз'яснювалося багато речей, які не можна було публікувати. Вони вплинули на тон публікацій та дали розуміння того, що очікувати в найближчій перспективі.

Якщо Україна хоче залучити міжнародні ЗМІ до висвітлення подій і проблем, треба співпрацювати. Не можливо запросити світові ЗМІ на подію, яка априорі їм не цікава. Нічого в їх ефір не вийде. У випадку з “Миротворцем” дехто казав, що не треба їхати самим за інформацією, а можна отримати її з відкритих джерел розвідки, не розуміючи, що ці джерела базуються на журналістах.

Ідея в тому, що не можна контролювати ЗМІ. Але з ними можна дуже добре співпрацювати. Для цього треба ЗМІ давати те, що вони хочуть – інформацію, розуміння того, що буде відбуватися, треба бути відкритими. Не хочу багато говорити про випадки, коли ЗМІ, з величезними тиражами, не можуть місяцями отримати інтерв'ю високопосадовця. ЗМІ – хороший рупор, поширювач меседжів. Якщо ви не маєте, що сказати, боїтеся щось сказати, боїтеся питань, які вам поставлять, це вже проблема. А якщо ви цього не боїтеся – ви можете донести важливу інформацію.

Силкові структури повинні активніше працювати в напрямі відкритості та добре розуміти, яка інформація яким ЗМІ потрібна, що йде на Захід, що – на внутрішній ринок.

Не пропускайте інформацію, яка мала б значення для західних ЗМІ. Зустрічі дуже важливі, важливо надання інформації, яка допомагає у плануванні висвітлення конфлікту, бо для західних ЗМІ є багато речей, які є складними логістично (3-4 дні на зйомку інтерв'ю, наприклад). І для українських, до речі, теж. Треба ділитись інформацією, давати її наперед, про події, які можна очікувати.

ЗМІ не можуть жити в умовах інформаційного голоду, вони повинні мати картину для висвітлення подій. Якщо не буде достатньої інформації, яка пройде через факт-чекінг, редагування професійних ЗМІ – все буде заповнено соціальними мережами, в яких буде неймовірна кількість дезінформації, ворожожі інформації. А це буде впливати на поведінку громадян України і на зовнішнє ставлення до України.

ГОЛОВНІ ТЕЗИ УЧАСНИКІВ ДИСКУСІЇ

Потрібні чіткі правила та вказівки для представників ЗМІ, що працюють у “сірій” зоні та в зоні АТО.

Попри те, що держава має ініціювати певні конкретні підходи до комунікації, особливо на окупованих територіях, схоже, що вона не робить нічого дієвого в цьому плані.

Коли йдеться про взаємодію між державою та ЗМІ, обидві сторони мають прагнути компромісу. Це вимагає підвищення професіоналізму. З одного боку, журналісти, які пишуть на теми, пов’язані з окупацією, мають підвищувати власні стандарти. Дуже часто їх досвід перебуває на край низькому рівні. Це проблема. Є також проблема комунікації з іншої сторони; журналісти стикаються з проблемами, намагаючись отримати якісний коментар від СБУ, МО, МЗС. Проблема в тому, хто виступає від імені влади.

Спільні навчання, зустрічі та зв’язки, навіть у закритому форматі, самі по собі можуть бути дуже корисними, особливо в питаннях конфіденційної і секретної інформації та правил поведження з нею.

Що має попит? Все, що є важливим. Йдеться про те, що не треба вигадувати новини – можливості вільно висвітлювати події достатньо. Якщо потрібен доступ до тієї чи іншої особи або якийсь коментар, його слід надати якнайшвидше.

Говорячи про роль ЗМІ в нинішній ситуації – одне маленьке спостереження. Є група журналістів, яким не треба перевіряти інформацію – це росіяни. Вони завжди “знають”, як подати сюжет, щоб звинуватити українців. Жодна перевірка фактів чи правда їх не цікавить. Об’єктивна журналістика має право на існування в Україні. Але має бути система стримувань і противаг у підходах до повної заборони російських пропагандистських ЗМІ. Такого правила в Україні явно не вистачає. Українські служби повинні мати право й можливість просто заборонити цілі мережі, тисячі акаунтів *Facebook*. Все це треба робити. Звичайно, це може порушувати певні демократичні стандарти.

Довіра до держави та її органів є критерієм успішності пропаганди.

Український спецназ здійснює операції з блокування певних джерел інформації в “сірій” зоні, щоб захистити громадян від пропаганди з Росії. Тоді Росія порушує питання європейських стандартів та угод про мовлення, стверджуючи, що вона мовить на Україну законно. Формально Україна зобов’язана дозволяти мовлення на свою територію. Тут є проблема. Проте і українцям треба щось робити, щоб захистити свій медіа-простір, так, щоб їх водночас не звинуватили в порушенні своїх зобов’язань.

Ми бачимо відсутність етики в російських ЗМІ, які перетворилися на зброю в інформаційній війні.

Ситуація в Європі зараз поляризована, і коли говорять щось критичне про Україну, нам кажуть, що це результат російської пропаганди (і навпаки). Є незалежні, критичні оглядачі, які не вдаються до пропаганди, критикуючи Україну та Росію. Ця поляризація, однак, призвела до думки, що якщо ви кажете щось критичне, ви – агент Росії або США. Це проблема, бо нема місця неупередженості. Нема місця для аналізу.

Радник та аналітик – це зовсім різні професії. Радник відповідає за політику того, кому він радить. Аналітик перебуває в іншому інтелектуальному становищі. Якщо він перебуває у військовій установі, він фактично не може бути критичним. Ролі аналітика та журналіста теж різні, їх не слід плутати.

Проблема полягає не у пропаганді. Вона полягає у зміні світового порядку та сприйнятті життя й світу. Засобам масової інформації приділяють забагато уваги. Це лише один з каналів впливу. Соціальні мережі – найпотужніший канал, кожна людина стає джерелом інформації. Добре підготовлена людина може впливати сильніше за інформаційне агентство, бо ЗМІ стали важким і неповоротким механізмом. Варто згадати Арабську весну.

Правда – важко сказати, що таке правда. Факти? Можна подати ті самі факти в дуже різному світлі. Правда – в акцентах. Навіть коли правду доносять до людей, вона завжди фільтрується. Баланс фактів, правди та емоцій спонукає людей у щось вірити. А професіонали вирішують, на чому робити акцент.

“Сіра” зона гібридного тероризму – найкращий засіб для путінізма, щоб зруйнувати світовий порядок, яким ми його знаємо. Сектор безпеки потребує творчого аналізу.

Телебачення залишається найвпливовішим важелем впливу. Від появи нових медіа-джерел вплив телебачення не зменшився. У “сірій” зоні та на окупованих територіях зокрема люди слухають радіо, дивляться телебачення, а не лізуть у *Twitter*.

Один з елементів інформаційної війни Росії проти України – переконати людей, що головна загроза безпеці йде від державної влади, яку треба усунути та помінати.

Важлива проблема полягає в тому, що представники найвпливовіших закордонних ЗМІ знаходяться в Росії, а не в Україні. Коли вони приїждять для висвітлення ситуації тут, вони приїждять зі своїми російськими перекладачами. Це дійсно велика проблема. Перекладачі спілкуються між собою і визначають, як подати новину. Це одна з причин, чому Захід має дуже строкату картину того, що тут відбувається. Можливо, варто рекомендувати їм своїх перекладачів, щоб вирішити цю проблему.

Треба створити атмосферу, у якій закордонні ЗМІ будуть зацікавлені переїхати й відкрити свої бюро в Україні. Київ має створити медійний хаб.

Розробляючи меморандум про порозуміння чи кодекс для взаємин сектору безпеки та ЗМІ, слід включити до нього деякі рекомендації, що ґрунтуються на морально-етичних принципах. Перевірка фактів – це питання етики. Якщо подивитись на ЗМІ в Україні, очевидно, що в багатьох випадках ЗМІ цього бракує. Можливо, це наслідок відсутності етичних засад в освіті.

РОБОЧА ГРУПА II. НАГЛЯД У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ, РОЗВИТОК ПАРТНЕРСТВА НА ЗАСАДАХ СПІЛЬНИХ ПРАВИЛ І ВЗАЄМНИХ ІНТЕРЕСІВ: КРАЦІ МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Модератор: Віктор ЗАМЯТІН, провідний експерт політико-правових програм Центру Разумкова

Співголовуючі:

Ніколя БУАССЕ, *Fondation Hironnelle*

Стефан СЮХАН, кореспондент *le Figaro* в Україні

Напрями для обговорення:

- кращі вітчизняні та міжнародні практики;
- обмін досвідом;
- визначення практичних рекомендацій зі сприяння журналістській роботі та розвитку відносини між ЗМІ та органами сектору безпеки, насамперед сектором оборони.

ГОЛОВНІ ТЕЗИ УЧАСНИКІВ ДИСКУСІЇ

Я не збираюсь порівнювати події в Україні з ситуацією в інших зонах конфліктів. Ці країни дуже різні, але вони мають деякі спільні тенденції в тому, що стосується ролі незалежних новин, ролі журналістики та ЗМІ у конфліктній ситуації. Це може підказати можливі заходи для покращення взаєморозуміння влади та ЗМІ.

Я вважаю, що надаючи об'єктивну інформацію та медіа-майданчики для діалогу, ми підтримуємо та сприяємо конструктивним змінам і мирному вирішенню конфліктних ситуацій.

Наш досвід показує, що професійна журналістика ґрунтується лише на фактичному висвітленні новин, уникаючи коментарів. Журналістика, яку ми підтримуємо, має ґрунтуватися на фактичному висвітленні, завжди бути чесною і не нав'язувати своїх думок. Такого роду журналістика сприяє довірі між населенням і ЗМІ та між населенням і владою. ЗМІ повинні відігравати роль мосту між населенням і владою. Тому нам потрібно мати довіру населення.

Навіть у складній ситуації добра журналістика стоїть на дуже простих і чітких принципах професійної журналістики. Ці принципи – дотримання в журналістиці фактів, слідування етичним стандартам і кодексам поведінки.

Ми завжди нагадуємо журналістам, щоб вони уникали коментарів. Ми вважаємо, що публіці не цікава думка журналістів. Публіці цікаві факти, і робота журналіста полягає в тому, щоб повідомляти про факти, а не про свою думку.

Ми знаємо, що за нинішнього стану суспільства в Україні т.зв. журналістика на основі фактів абсолютно неможлива, особливо в Криму та на тимчасово окупованих територіях, через величезну загрозу здоров'ю та життю, з якою стикається кожен, хто займається цією діяльністю.

Досвід фундації *Hirondelle* міг би стати у пригоді після повернення окупованих територій та для початку діяльності з реінтеграції людей, які там живуть.

Потрібен зовсім новий підхід до взаємин між громадянами, журналістами, державними органами, органами безпеки – адже відбулася революція, встановлено новий режим. За цього нового режиму є люди, які активно працювали й за попереднього режиму. Але зараз – нові реалії, і йде війна.

Журналістам треба переглянути свій підхід до органів безпеки та іноземних репортерів.

В Україні мене вражає легкість доступу до джерел високого рівня. У Франції чи Німеччині майже неможливо отримати інформацію на високому рівні. У той же час журналістам украї важко давати раду з дуже легковажним ставленням українських чиновників до правди та реальності. Важко отримати правдиву інформацію.

Нагромадження брехні навколо конфлікту в Україні, про Майдан, Крим і Донбас ускладнює роботу журналістів. Про Україну взагалі багато брехні.

Цілком чесне ставлення до фактів – це краща позиція, коли ви знаєте, скільки грошей вливає у пропаганду російська влада. Асиметрична інформаційна війна не повинна ставати симетричною – це неможливо.

Журналісти несуть відповідальність перед своєю аудиторією, але ми не відповідальні перед людьми, які платять нам, нашими компаніями, і не маємо жодної відповідальності перед державною владою. Ми тут, щоб займатися журналістикою на основі фактів, а не коментарів. Це дуже складно.

Обов'язком будь-якого журналіста, який висвітлює конфлікт, є відповідальність перед власною країною. Громадська відповідальність дуже сильно впливає на об'єктивність, і ми в принципі не можемо говорити тут про “незаангажованість”.

Ми не можемо вважати російські медії засобами масової інформації, ми не можемо поширювати на них права, передбачені статтею 19⁵; пов'язувати їх з правом на свободу слова.

У нас справжня проблема зі створенням місцевого радіо в регіонах – та будь-де, це потребує багато уваги.

Треба знати, яку об'єктивну, збалансовану інформацію доносять до людей на Сході України, з обох боків лінії фронту та на контрольованій Україною території.

Слід подумати про представництво населення Східної України. Населенню Донбасу треба надати слово, щоб висловлювати свою позицію у ЗМІ, які можуть презентувати їх думки, а не лише думку Києва.

⁵ Очевидно, йдеться про ст.19 Загальної декларації прав людини. – Ред.

Згаданий експертний досвід з висвітлення громадянської війни не може бути застосований до України. У нас немає громадянської війни, у нас – агресія, як би її не називали.

Російські ЗМІ, що працюють на окупованих (анексованих) територіях, є інструментом спеціальних психологічних операцій. Усі вони працюють проти України, і лише чесні, професійні журналісти можуть (мають) писати про тамтешні реалії.

Що стосується населення окупованих територій – воно де-факто не має права на свободу вираження. Це як рабство, Радянський Союз 1937р. Говорити про свободу слова там неможливо.

Не слід політизувати те, що думають люди у прифронтовій смузі. Це зомбовані жертви російської пропаганди.

Українцям треба доносити й пояснювати людям факти. Купа стереотипів і думок виникли внаслідок неспроможності української сторони роз'яснити ситуацію. Треба використовувати прості факти для деміфологізації.

Вплив пропаганди, яка не має нічого спільного з перевіркою фактів, з правдою, такий потужний, що іноді він впливає на раціонально мислячих людей в Маріуполі та у прифронтовій зоні. Українська сторона має говорити своєчасно, правдиво та голосно, в іншому разі вона програє “великому брехуну”.

Фронтовому журналісту важко писати без коментарів.

Якщо ви хочете повернути прихильність населення в зоні конфлікту, вам не слід займатися пропагандою для протидії пропаганді. Вони вже чули багато “тому що” і просто не слухатимуть.

Вирішення проблеми пропаганди та відновлення довіри населення вимагає бачення перспектив і демократичних принципів. Не просто фактажу, який може не завжди бути на користь України. Але це – єдиний шлях здобути їх довіру.

Дуже важливо зберігати можливість для того, щоб українські та іноземні репортери могли казати речі, які не до вподоби вашим міністрам чи вашому президенту.

Президент П.Порошенко казав, що іноземні журналісти мають добре говорити про Україну і не писати негативу – це повне нерозуміння роботи ЗМІ.

Якщо писати негатив про Україну, це може, навпаки, допомогти привернути увагу суспільства та міжнародної спільноти до фактів і зрозуміти їх.

Фактологічна парадигма журналістики – ілюзія, створена журналістами, щоб уникати відповідальності. Набір фактів без контексту не має сенсу. Коли ми говоримо про співпрацю, ЗМІ як суб'єкт, як окреме видання, журналісти – всі вони є свідомими та несвідомими суб'єктами зі своїми обов'язками.

Кожна сторона має свою правду, свої обов'язки. Всі конфлікти між журналістами, ЗМІ і службами безпеки та між державними установами одночасно мають і публічний, і приватний характер; всі вони стосуються рівня державної комунікаційної політики, (внутрішніх) механізмів демократичного контролю та культури комунікації. Вирішення конфліктів між ними слід знаходити тут.

Обов'язки та відповідальність професійних журналістів викладені в ряді документів і міжнародних договорів. Мюнхенська хартія 1971р. передбачає, що відповідальність журналістів перед громадськістю вища за будь-яку іншу відповідальність, у т.ч. перед працедавцями та органами влади.

Журналісти можуть виконувати свої обов'язки лише, якщо вони мають незалежність, що включає професійну честь, зарплати та контракти. Перший обов'язок журналіста – дотримуватись правди, якими б не були наслідки для нього, бо громадськість має право знати правду. Другий – захищати свободу інформації. Третє – журналісти мають повідомляти лише факти, походження яких їм відоме, не приховувати важливі тексти й документи. Четверте: журналісти мають зберігати професійну таємницю і не розкривати джерел (ст.7)⁶. Журналісти повинні мати вільний доступ до всіх джерел інформації, а також право вільно цікавитись усіма подіями, що впливають на суспільне життя.

Публічні та приватні справи можуть бути засекречені для журналістів лише у виняткових випадках і з чітко пояснених мотивів.

Журналіст має право відмовитись виконувати будь-які вимоги, що суперечать загальній політиці органу інформації, з яким він співпрацює.

Оборонному сектору в Україні слід замислитись про нові шляхи комунікації та зв'язку з населенням і різними партнерами, що діють у військовому секторі. ЗМІ та журналісти працюють, як позитивний інструмент зв'язку.

⁶ Ст.7 Мюнхенської (європейської) декларації прав та обов'язків журналістів. – Ред.

На жаль, у нашій ситуації нам доводиться критикувати силові структури, сектор безпеки та інші оборонні органи, бо основоположний принцип [доступ до інформації] дуже часто просто порушується. І це супроводжує дикий непрофесіоналізм.

Згадка про право на свободу інформації часто не дає результату, бо представники сектору безпеки часто вважають секретним щось, що таким не є. Вони відмовляються надати інформацію без офіційного рішення влади, тобто СБУ.

Добре задокументовані випадки насильства стосовно журналістів не розглядаються, незважаючи на купу зібраних доказів. Це руйнує надії Революції на Майдані.

Природно, що військові прагнуть захистити своїх людей і приховати свої порушення закону, але це неправильно. Ви просто не можете захищати людей, які переступають межу закону. Для відносин з громадськістю дуже погано, коли ви намагаєтесь приховати події у вашому “клані”. Злочин є злочин, він має публічно розглядатися судом. Це показує громадськості, що ви справді щось робите, щоб вирішити проблему. Якщо ви приховуватимете її, вона збережеться і отруюватиме вашу організацію.

Україна має погану культуру (традицію) журналістики та ЗМІ. Ми маємо явище замовних статей, коли журналісти порушують свої права та обов'язки. У світлі цього, як мають на них реагувати урядові органи? Ці явища мотивують організаційною “закритістю”. Необхідна відповідна освіта та навчання.

Перетин журналістами лінії фронту в Україні є елементом “гібридної війни”. Це створює високий рівень недовіри. Можливо, краще було б, якби журналісти працювали групами, де один працює з одного боку, а другий – з іншого; координація між ними може дати об'єктивну картину та вирішити питання довіри.

